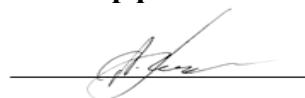

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та
туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна бакалаврська робота

на тему: «Проблеми та перспективи розвитку спортивного
туризму в Україні»

Виконав: студентка 4 курсу, групи УТз-41
Спеціальності 242 «Туризм»

Зінченко Дарина Олександрівна

(прізвище та ініціали)

Керівник: к.е.н., доц. Гапоненко Г.І.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.е.н., доц. Коваленко Р.С.

(прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

(підпис)

Покоłodна М.М.

(прізвище та ініціали)

Харків – 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу
Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) перший
(бакалаврський)
Напрямок підготовки
Спеціальність 242 «Туризм»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри
світової політики,
дипломатії та
туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

“ _____ ” _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)
Зінченко Дарини Олександрівни

1. Тема роботи «Проблеми та перспективи розвитку спортивного туризму в Україні»

керівник роботи к.е.н., доц. Гапоненко Г.І.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від 13.03.2025 р. №4001-5/739

2. Строк подання студентом роботи 20.05.2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

Визначити поняття «спортивний туризм», розглянути його основні види, особливості та місце в структурі туристичної галузі України. Розробити методологічну основу дослідження, яка дозволить комплексно оцінити стан розвитку спортивного туризму, виявити проблемні чинники та передумови для його подальшого зростання. Дослідити міжнародний досвід розвитку спортивного туризму, зокрема приклади країн, де даний напрям успішно інтегровано в національну туристичну політику. Провести аналіз сучасного стану спортивного туризму в Україні, враховуючи інфраструктурні,

організаційні та соціально-економічні фактори. Виявити основні проблеми, що стримують розвиток спортивного туризму в Україні, та оцінити їхній вплив на ефективність галузі. Запропонувати можливі напрями покращення ситуації та розвитку спортивного туризму з урахуванням актуальних потреб населення, державної політики в галузі туризму та міжнародних тенденцій

4. План роботи:

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Теоретичні аспекти дослідження спортивного туризму
2	Розділ 2. Аналіз розвитку спортивного туризму в Україні

5. Дата видачі завдання 01.12.2024 р.

Студент

підпис

Д.О.Зінченко
ініціали, прізвище

Керівник роботи

підпис

Г.І. Гапоненко
ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Зінченко Д.О. «Проблеми та перспективи розвитку спортивного туризму в Україні»

У дипломній роботі спортивний туризм розглядається як форма активного дозвілля, що поєднує фізичну активність, пізнавальну діяльність і соціальну взаємодію. Визначено сутність та класифікацію спортивного туризму, обґрунтовано методичні підходи до його дослідження, проаналізовано міжнародний досвід організації спортивного туризму. Здійснено оцінку сучасного стану цієї галузі в Україні, а також виявлено ключові проблеми, що стримують її розвиток.

У роботі особливу увагу приділено викликам, пов'язаним з інфраструктурною та нормативно-правовою незабезпеченістю, недостатньою підготовкою кадрів і наслідками воєнного стану. На основі результатів аналізу запропоновано напрями стратегічного розвитку спортивного туризму з урахуванням міжнародних практик, тенденцій внутрішнього туризму та потреб населення. Як приклад прикладного рішення, автором розроблено маршрут сходження на гору Хом'як, що має рекреаційне, оздоровче та соціально-реабілітаційне значення.

ANNOTATION

Zinchenko D.O. “Problems and Prospects for the Development of Sports Tourism in Ukraine”

The thesis considers sports tourism as a form of active leisure that combines physical activity, cognitive activity and social interaction. The essence and classification of sports tourism are defined, methodological approaches to its research are substantiated, and international experience in organizing sports tourism is analyzed. The current state of this industry in Ukraine is assessed, and the key problems hindering its development are identified.

Particular attention is paid to the challenges associated with infrastructure and regulatory insecurity, insufficient training of personnel and the consequences of martial law. Based on the results of the analysis, the author proposes directions for the strategic development of sports tourism, taking into account international practices, trends in domestic tourism and the needs of the population. As an example of an applied solution, the author has developed a route for climbing Mount Hamster, which has recreational, health and social rehabilitation value.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ 5

1.1. Поняття та види спортивного туризму 5

1. 2. Методичні основи дослідження спортивного туризму 12

1.3. Закордоний досвід розвитку спортивного туризму16

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....27

2.1.Оцінка сучасного стану розвитку туризму в Україні.....27

2.2. Проблеми розвитку спортивного туризму в Україні33

2.3. Перспективи розвитку спортивного туризму в Україні.....40

ВИСНОВКИ 50

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 53

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні все більше людей усвідомлюють цінність активного способу життя. У час, коли ми більшість дня проводимо перед екранами, важливо мати змогу відпочити не просто пасивно, а з користю для здоров'я та душі. Саме тому спортивний туризм поступово набирає популярності – як в Україні, так і у світі. Це не лише похід у гори чи сплав річкою, це стиль життя, який вчить витривалості, взаємодії, любові до природи. Саме тому я обрала тему дослідження, пов'язану зі спортивним туризмом: він цікавий, корисний і має потенціал для розвитку на різних рівнях.

Актуальність цієї теми зумовлена тим, що спортивний туризм сьогодні може стати потужною складовою внутрішнього туризму в Україні. Поєднуючи фізичну активність, подорожі та пізнання навколишнього світу, він здатен не лише зміцнювати здоров'я громадян, а й сприяти соціальній згуртованості, розвитку, створенню нових робочих місць у сфері туризму. В умовах війни, економічних труднощів і психологічного виснаження людей — саме такий відпочинок може мати особливе значення.

Ступінь вивченості проблеми. Спортивний туризм вивчали як українські, так і зарубіжні дослідники. Серед них – Т.Г.Сокол, Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. та інші. Їхні праці розкривають загальні засади розвитку туризму, зокрема активних його форм. Однак саме спортивний туризм як окремий напрям досліджено не достатньо глибоко, особливо з урахуванням сучасних умов України. Тому це питання потребує подальшого аналізу та актуалізації.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан, виявити основні проблеми та визначити перспективи розвитку спортивного туризму в Україні.

В процесі дослідження розв'язувалися такі завдання:

1. Визначити поняття та види спортивного туризму;
2. Розглянути методичні основи його дослідження;

3. Дослідити досвід розвитку спортивного туризму за кордоном;
4. Проаналізувати сучасний стан розвитку туризму в Україні;
5. Виявити основні проблеми, що стримують розвиток спортивного туризму в Україні;
6. Запропонувати можливі напрями покращення ситуації та розвитку цього напрямку в майбутньому.

Об'єктом дослідження є спортивний туризм в Україні.

Предмет дослідження – проблеми та перспективи розвитку спортивного туризму в Україні в сучасних умовах.

Методологія дослідження базується на використанні порівняльного, аналітичного та системного підходів. Застосовувалися методи аналізу літературних джерел, статистичних даних, порівняння українського і закордонного досвіду, а також узагальнення результатів.

Інформаційною базою дипломної роботи стали наукові праці українських і зарубіжних авторів [7, 21, 29], статистичні звіти Державного агентства розвитку туризму, публікації у спеціалізованих виданнях, матеріали туристичних форумів, а також дані офіційних сайтів туристичних організацій. Варто зазначити, що джерельна база з цієї теми є досить розпорошеною, що ускладнює пошук цілісної інформації, але водночас дає простір для самостійного аналізу.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить 45 сторінок основного тексту, рисунки, таблиці. Список джерел включає 42 найменування літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Поняття та види спортивного туризму

У сучасному суспільстві все більшої популярності набуває активний відпочинок - форма дозвілля, яка поєднує фізичну активність із пізнанням навколишнього середовища. Особливе місце серед видів активного відпочинку посідає спортивний туризм - багатогранна діяльність, що охоплює подорожі в природних умовах з подоланням маршрутів різного рівня складності, які вимагають фізичної витривалості, технічної підготовки, а іноді й спеціального спорядження[7].

У науковій літературі існує кілька підходів до визначення поняття "спортивний туризм".

Спортивний туризм – вид спорту, спрямований на подолання певного відрізка земної поверхні, який називають маршрутом. При цьому під «земною поверхнею» мається на увазі не тільки ґрунтова поверхня Землі, але також і кам'яна, і водна тощо. Під час проходження маршруту долаються різні специфічні природні перешкоди, наприклад, гірські вершини і перевали (у гірському туризмі) або річкові пороги (у сплавах річками)[7].

Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 651 від 21.06.2017 року "Про затвердження Положення про спортивний туризм", він визнається як один із видів спорту, що базується на проходженні дистанцій на природному або штучному рельєфі з використанням спеціальних прийомів і технічних засобів [1].

Попри свою назву, спортивний туризм далеко не завжди пов'язаний із професійним спортом. Його головна мета - не змагання, а самореалізація, відкриття нових місць, подолання природних перешкод і насолода процесом. Саме тому його часто розглядають як спосіб активного відпочинку, який

допомагає втекти від буденності, зміцнити здоров'я, покращити емоційний стан і водночас провести час з користю та в гармонії з природою[15].

Незважаючи на тісний зв'язок, спортивний туризм і активний відпочинок – не синоніми. Активний відпочинок може бути як структурованим (організовані походи, групові тури), так і спонтанним (вело прогулянка вихідного дня, ранкова пробіжка в горах), тоді як спортивний туризм передбачає чітке планування маршруту, іноді — класифікацію складності, відповідну підготовку та навіть проходження певних категорій маршруту. Але на практиці обидва ці поняття тісно переплітаються, тому розглянемо детальніше основні види спортивного туризму, як форми активного відпочинку[15].

До спортивного туризму найчастіше відносять такі найпоширеніші види, як пішохідний, гірський, лижний, водний (сплави та веслування на човнах, байдарках), велосипедний та спелеотуризм[21](Рис.1.1).

Рис.1.1. Найпоширеніші види спортивного туризму

Пішохідний та гірський туризм належать до найбільш доступних форм активного дозвілля[7]. Це тип мандрівок, які не потребують дорогого спорядження чи складної логістики. Достатньо обрати маршрут, зручний одяг і взуття, і можна вирушати у подорож. Саме такий тип туризму дає змогу провести час на природі, подолати фізичне навантаження помірного рівня, насолодитися краєвидами та відчути психологічне перезавантаження. Наприклад - підйом на Говерлу, що не потребує спеціальної підготовки, але дарує відчуття досягнення та єдності з природою.

У спортивному контексті пішохідний і гірський туризм трансформуються у фізично й технічно складні походи, які оцінюються за категоріями складності (від I до VI) (табл.1.1). Тут уже не йдеться лише про відпочинок, а про серйозну підготовку, маршрутну документацію, техніку подолання перешкод (ліси, перевали, річки, скелі), автономність групи, фізичну витривалість та вміння користуватись спеціальним спорядженням (мотузки, страхування тощо)[32].

Таблиця 1.1

Категорії складності маршрутів за видами туризму

Вид туризму та характеристика походів	Категорійні походи (категорія складності – к.с)						Некатегорійні походи (ступінь складності)		
	1 к.с	2 к.с	3 к.с	4 к.с	5 к.с	6 к.с	1 ст.с	2 ст.с	3 ст.с
Протяжність походів км:									
Пішохідний	130	160	190	220	250-300	300	30	50	75
Лижний	130	160	200	250	160	300	30	50	75
Гірський	100	120	140	150	190	160	25	50	60
Водний	150	160	170	180	1000	190	25	50	60
Велосипедний	250	450	650	800	3000	-	50	80	120
На мотоциклах	1000	1500	2000	2500	3500	-	-	-	-
Вітрильний	150	200	300	400		-	-	-	-
Спелеопоходи (кількість печер)	5	4-5	1-2	1-2	1-2	-	3-4	2-3	1

Джерело: [32]

У пішохідному спортивному туризмі виділяють три підкласи:

1. Трекінг - передбачає багатоденний похід гірською місцевістю. Причому спортсмени не завжди йдуть прокладеними стежками, а іноді згортають з них. Але для трекінгу важливо дотримуватись одного маршруту, пересуваючись від однієї конкретної точки до іншої.

2. Хайкінг - це хороший варіант для новачків, оскільки вони проходять маршрут чітко позначеними стежками. Іноді інструктори ставлять завдання - укластися у певний час. Це необхідно для розвитку витривалості, щоб надалі ускладнювати маршрут [7].

Зазвичай похід триває не більше двох днів, тому хайкінг найчастіше іменують мандрівкою вихідного дня.

3. Бекпекінг - у цьому разі учасники не мають визначеного маршруту. Вони можуть змінювати його під час походу. При цьому спортсмени повинні бути готовими до непередбачуваних обставин (Рис.1.2).

Рис. 1.2. Пішохідний туризм

Гірський туризм, на відміну від пішохідного, передбачає проходження маршрутів у високогір'ї, де додається чинник висотної акліматизації, складної логістики та підвищеної небезпеки (лавини, каменепади)[21].

Отже, відпочинкові маршрути мають спрощену логістику, коротку тривалість і мінімальні ризики. У спортивному ж форматі - це випробування на витривалість, технічні вміння й організованість, де результат фіксується, а мета - досягнення складних маршрутних завдань (Рис.1.3).

Рис. 1.3. Гірський туризм

Катання на лижах у зимовий сезон - це класичний спосіб провести вільний час активно, особливо в Карпатах, де розвинена інфраструктура для гірськолижного відпочинку. Такі поїздки часто обмежуються прокатним спорядженням, трасами різної складності та перебуванням у зонах з усіма

зручностями. Лижні прогулянки - це не лише фізичне навантаження, а й приємне спілкування з природою, зима, сніг і відчуття драйву (Рис.1.4).

У спортивному розумінні лижний туризм - це багатоденні походи зі складною логістикою, автономністю і необхідністю виживання в умовах низьких температур. Туристи пересуваються по цілині, самостійно прокладають дорогу, несуть на собі спорядження, продукти, намети, одяг[22]. Лижний маршрут спортивного рівня передбачає оцінку складності за категоріями, необхідність орієнтування в умовах обмеженої видимості, знання техніки подолання снігових перешкод та виживання в екстремальних погодних умовах[32].

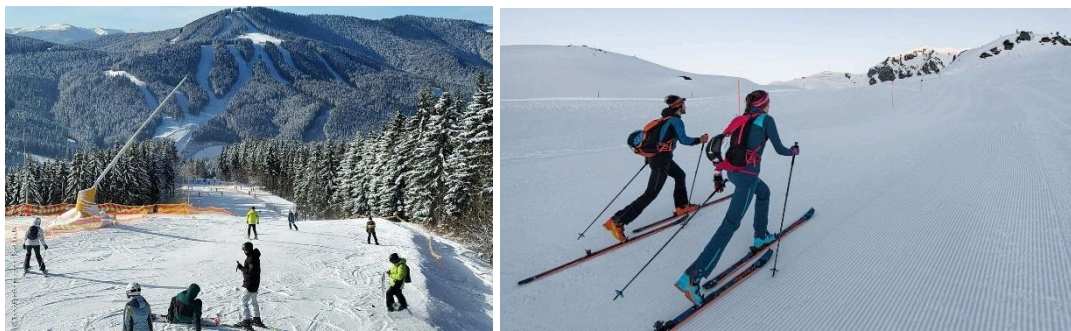

Рис. 1.4. Лижний туризм

Сплав річкою на байдарці або катамарані - це чудовий спосіб провести час у колі друзів чи родини. Найчастіше обирають спокійні рівнинні річки, маршрути з мінімальними перешкодами та зупинками для відпочинку й купання. Водний туризм у цьому форматі дає змогу розслабитись, насолодитися природою та випробувати себе в новому середовищі[12].

У спортивному водному туризмі все набагато складніше. Туристи долають бурхливі гірські річки зі швидкою течією, порогами, валами, завалами, штучними перешкодами. Потрібне спеціальне судно (катамаран, байдарка, рафт), уміння веслувати, маневрувати, орієнтуватися в гідрологічних умовах. Категорії складності визначаються за типом перешкод, рівнем небезпеки та необхідною підготовкою екіпажу[32] (Рис.1.5).

Рис. 1.5. Водний туризм

Прогулянка на велосипеді - одна з найпопулярніших форм відпочинку на природі. Це може бути поїздка сільськими дорогами, полями чи лісовими стежками, яка не вимагає значних зусиль чи спеціальної підготовки. Така активність дозволяє отримати позитивні емоції, свіже повітря, легке фізичне навантаження та візуальне задоволення від навколишнього середовища.

У спортивному форматі велотуризм - це маршрути протяжністю до 150 км на день, часто з пересіченою місцевістю, складними підйомами та обмеженою інфраструктурою. Від учасника вимагається технічна підготовка велосипеда, вміння проводити поточний ремонт, фізична витривалість, знання правил дорожнього руху, а також дотримання групової дисципліни та сигналізації [7] (Рис.1.6).

Рис. 1.6. Велотуризм

Дослідження печер - це захопливий спосіб відчути себе відкривачем підземного світу. У нескладному форматі це може бути оглядова екскурсія в доступні печери з гідом, де є підсвітка, поручні й безпечні маршрути. Це пізнавально, незвично і привабливо для туристів, які шукають щось оригінальне.

У спортивному форматі спелеотуризм - це справжній екстрим. Учасники проходять складні системи печер з вертикальними й горизонтальними ділянками, де часто доводиться долати вузькі ходи, стрімкі спуски, водні сифони, підземні річки. Необхідні вміння у скелелазінні, техніці страховки, орієнтуванні в темряві, плаванні, а також психологічна витримка у повній темряві й вологому середовищі[7].

Печери, для проходження яких потрібні спеціальні навички й технічні засоби (крім каски й джерела світла), діляться на дев'ять категорій труднощів: 1, 2А, 2Б, 3А, 3Б, 4А, 4Б, 5А, 5Б. Основним критерієм для визначення категорії труднощів печери є тривалість подорожей, кількість перешкод на маршруті і їхня складність[7].

Перешкоди – це стрімкі й крутосхилі ділянки (колодязі й уступи), вузькості. Є сніжні та водні перешкоди (у тому числі сифони)[7].

Печери, для проходження яких практично не потрібно спеціальних засобів для подолання вертикалей, називаються горизонтальними; печери, у яких основною перешкодою є стрімкі й крутосхилі ходи, називаються вертикальними; печери, де зустрічаються різні перешкоди, – змішаного типу (Рис.1.7).

Рис. 1.7. Спелеотуризм

Також варто виокремити комбіновані види спортивного туризму, в яких поєднуються кілька видів пересування: наприклад, пішохідно-водний або гірсько-лижний. Це розширює можливості для маршрутів, але потребує більшої підготовки та логістики[7].

1.2. Методичні основи дослідження спортивного туризму

Спортивний туризм як окрема форма активного дозвілля поєднує фізичну активність, елементи змагання та пізнання навколишнього середовища. Для його наукового аналізу необхідно спиратися на міждисциплінарний підхід, що охоплює фізичну культуру, географію, психологію, економіку туризму та соціологію. Методичні засади дослідження цієї галузі формуються на базі системного підходу, який дозволяє розглядати спортивний туризм як складне соціокультурне явище з інтеграцією рекреаційної, оздоровчої, освітньої та змагальної функцій[16].

У методології дослідження спортивного туризму ключове значення мають емпіричні та теоретичні методи. До емпіричних належать спостереження, анкетування, інтерв'ювання, польові експедиції, аналіз статистичних даних про туристичну активність, а також вивчення документації туристичних клубів, федерацій та спортивних маршрутів. Ці методи дозволяють фіксувати реальні практики учасників туристичних подорожей і виявляти типові моделі поведінки в умовах підвищеного фізичного та психологічного навантаження[16].

Теоретичні методи включають аналіз і синтез наукової літератури, систематизацію знань про види спортивного туризму, а також розробку класифікацій і типологій маршрутів та учасників. Особливу увагу приділяють структурно-функціональному аналізу, що дає змогу визначити місце спортивного туризму в структурі сучасної туристичної індустрії та його вплив на фізичний і особистісний розвиток учасників[16].

Методичний апарат дослідження також передбачає використання психологічного тестування та фізіологічного моніторингу, що дозволяє оцінити рівень адаптації туристів до екстремальних умов, мотиваційні установки та рівень стресостійкості. Геоінформаційні системи (ГІС) і цифрові

трекери маршрутів можуть використовуватися для картографування туристичних потоків та аналізу просторових характеристик спортивного туризму[35].

Однією з ключових складових методики вивчення спортивного туризму є систематизація туристичних маршрутів за рівнем складності. Класифікація маршрутів дозволяє не лише підвищити безпеку учасників, а й забезпечити адекватне планування навантаження, відповідне до фізичних та психологічних можливостей туристів[16].

Під рівнем складності маршруту розуміють сукупність характеристик, які визначають ступінь труднощів його проходження. До таких характеристик належать протяжність маршруту, рельєф місцевості, кліматичні умови, наявність природних перешкод (перевали, водні перепони, печери тощо), необхідність застосування спеціального спорядження та технічних прийомів. Загальноприйнятою практикою в спортивному туризмі є поділ маршрутів на категорії складності — від першої (найпростіші) до шостої (найвищої складності), що відповідає офіційним класифікаційним системам, затвердженим туристичними федераціями[32].

У методологічному контексті дослідження маршрутів за рівнем складності передбачає використання картографічного аналізу, топографічної оцінки та маршрутного моделювання. За допомогою ГІС-технологій дослідники здійснюють просторове моделювання маршрутів, враховуючи висотні профілі, погодні ризики та доступність логістичних точок. Крім того, до дослідження можуть залучатися експертні оцінки досвідчених інструкторів і аналіз звітів туристичних груп, які вже проходили ці маршрути[16].

За рівнем складності маршрути класифікуються за категоріями - від I (найпростіші) до VI (найскладніші), що встановлюється залежно від довжини маршруту, рельєфу, тривалості, кліматичних умов та рівня автономності (табл.1.2). Такий підхід дає змогу формалізувати вимоги до учасників і забезпечити безпечне проведення подорожі.

Таблиця 1.2

Категорії туристичних маршрутів залежно від рівня складності

I	II	III	IV	V	VI
Легкий маршрут, коротка відстань, рівнинна місцевість	Невеликі підйоми, 1-2 дні	Гірський рельєф, до тижня	Складні погодні умови, тривалий час	Високогір'я, багатоденний автономний похід	Екстремальна складність, небезпечні ділянки, високий рівень підготовки

Джерело: [32]

Важливо також враховувати суб'єктивний чинник сприйняття складності. Для різних категорій туристів один і той самий маршрут може мати різну ступінь виклику — наприклад, через відмінності у підготовці, віці, досвіді або навіть груповій динаміці. Тому соціально-психологічні методи, зокрема анкетування і фокус-групи, дають змогу краще зрозуміти, як самі туристи інтерпретують складність маршруту і які чинники найбільше впливають на їхню поведінку в польових умовах.

Комплексне вивчення рівнів складності маршрутів сприяє удосконаленню туристичних програм, підвищенню ефективності тренувальних процесів, а також формуванню відповідальних підходів до безпеки й сталого розвитку спортивного туризму.

Практична складова дослідження спортивного туризму передбачає безпосереднє залучення учасників туристичних маршрутів, інструкторів, гідів та організаторів до процесу збору та аналізу емпіричних даних. Важливим є вивчення поведінкових моделей туристів у різних умовах – від організованих походів до самостійних експедицій – із фіксацією факторів, що впливають на ефективність маршруту, рівень задоволеності учасників, частоту звернень до рятувальних служб, а також економічну доцільність певних видів активностей[3].

У ході польових досліджень доцільним є застосування GPS-трекінгу, щоденникових записів туристів, аналізу відеофіксації маршрутів, що дозволяє глибше оцінити логістику та потенційні ризики обраних маршрутів. Крім

того, особливого значення набуває практичне тестування адаптованих маршрутів для різних категорій учасників, зокрема осіб із обмеженими фізичними можливостями, молоді, туристів без досвіду. Це дає змогу визначити рівень доступності спортивного туризму для ширшого кола населення, а також оцінити ефективність існуючих інструкцій і навчальних програм для новачків. Проведення фокус-груп, опитувань після завершення маршруту, а також співпраця з представниками місцевих громад дозволяють розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення інфраструктури, зниження екологічного навантаження та підвищення безпеки туристичної діяльності[24].

Отже особливість методології дослідження спортивного туризму полягає в його комплексному, міждисциплінарному та прикладному характері, оскільки цей вид туризму об'єднує елементи спорту, рекреації, краєзнавства та менеджменту активностей у природному середовищі.

Передусім, дослідження спортивного туризму не може обмежуватись лише теоретичним аналізом – воно вимагає емпіричного вивчення процесів у «польових» умовах, з урахуванням специфіки фізичної активності, маршрутної логістики, погодних умов, рівня підготовки учасників тощо. Методологія включає спостереження за реальними туристичними групами, аналіз маршрутів у динаміці, фіксацію фізіологічних показників учасників, а також оцінку ризиків, пов'язаних із навантаженням і безпекою[18].

Крім того, у спортивному туризмі особливо актуальним є використання методів активного моделювання та сценарного прогнозування, які дозволяють оцінити ефективність різних форматів подорожей, змагань, тренувальних походів. Важливою є також етнографічна складова, що дозволяє вивчати взаємодію туриста з ландшафтним, культурним і соціальним середовищем. Особлива увага приділяється інклюзивності, екологічній відповідальності, аналізу нормативно-правового поля, яке регулює організацію спортивно-туристичної діяльності в Україні[18].

Таким чином, методологія дослідження спортивного туризму – це синтез теоретичного аналізу, практичного експерименту та польового досвіду, що дозволяє сформулювати науково обґрунтовані висновки для ефективного розвитку цього сегмента туристичної індустрії.

1.3. Закордонний досвід спортивного туризму

Ринок спортивного туризму було оцінено у 564,7 мільярда доларів США станом на 2023 рік. Згідно з прогнозами, у період з 2024 по 2032 роки очікується середньорічне зростання (CAGR) понад 10%[39]. Інтенсифікація співпраці між туристичним і спортивним секторами формує потужну синергію, що сприяє розвитку інноваційних форматів спортивного туризму (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Основні характеристики ринку спортивного туризму, 2024-2032 рр.

Атрибути дослідження	Зміст
Базовий рік аналізу	2023
Обсяг ринку у 2023 році	564,7 млрд доларів США
Період прогнозування	2024 – 2032 роки
Середньорічне зростання	10%
Прогнозований обсяг ринку на 2032 рік	1,33 трлн доларів США
Історичні дані	2018 – 2023 роки
Загальна кількість сторінок звіту	255
Візуальні елементи (таблиці, графіки тощо)	281
Ключові сегменти	Види спорту, туристичні потоки, спортивна активність, канали бронювання

Складено автором [2]

Ініціативи стратегічного партнерства, зокрема спільні маркетингові кампанії та організація масштабних подій, посилюють привабливість туристичних дестинацій, підвищують якість досвіду відвідувачів і забезпечують сталий розвиток галузі. Наприклад, у вересні 2023 року компанія AEG — провідний гравець у сфері спорту та розваг — уклала стратегічне партнерство з Радою з туризму та конвенцій Лос-Анджелеса. Ця угода покликана розширити туристичний потенціал обох сторін,

позиціонуючи Лос-Анджелес як ключову локацію для відпочинку та проведення спортивних подій[42].

Партнерство має на меті наблизити фанатів спорту й мандрівників з усього світу до Лос-Анджелеса, підкреслюючи прагнення обох організацій сприяти розвитку спорту світового рівня та динамічної індустрії живих розваг.

Розширення спортивної інфраструктури виступає ключовим каталізатором зростання глобального ринку спортивного туризму. Інвестиції в сучасні стадіони, багатофункціональні арени, навчально-тренувальні комплекси й рекреаційні зони підвищують туристичну привабливість регіонів. Покращена інфраструктура дозволяє приймати масштабні спортивні заходи протягом усього року, включаючи тренувальні збори, турніри та фестивалі, що стимулює зростання кількості відвідувачів і туристичних надходжень[10].

У контексті трансформацій споживацьких запитів, дедалі більшої популярності набуває сафарі-туризм у спортивному контексті. Цей напрям орієнтований на шукачів екстриму та пропонує унікальну синергію між дикою природою та активними видами спорту. Сафарі-тури трансформуються у вектор спортивної експедиції, поєднуючи фізичне навантаження, командну динаміку та відчуття пригоди[12].

Проте одним із ключових бар'єрів для стабільного функціонування ринку залишаються сезонні коливання. Більшість спортивних заходів залежать від погодних умов, що призводить до зменшення кількості учасників та глядачів у непікові періоди[6]. Така циклічність створює ризики для фінансової стійкості організаторів подій і може стримувати потенційних туристів, які віддають перевагу передбачуваним умовам подорожей.

Тенденції ринку спортивного туризму:

1. Сталий розвиток і екологічні ініціативи. Зі зростанням обізнаності щодо кліматичних змін дедалі більше туристів шукають екологічно відповідальні варіанти відпочинку. У січні 2024 року на виставці FITUR

Sports 2024 Франція була оголошена глобальним партнером з просування Олімпійських ігор та спортивного туризму, демонструючи відданість принципам "зеленого" туризму, зменшення вуглецевого сліду та соціальної відповідальності.

2. Глобальні спортивні події як драйвер економічного зростання. Міжнародні турніри, такі як Олімпійські ігри, Чемпіонат світу з футболу та інші великі змагання, дедалі активніше використовуються країнами для позиціонування як туристичних магнітів. Висока концентрація світових зірок спорту приваблює мільйони вболівальників, сприяючи підвищенню регіональних доходів і зміцненню економіки[42].

Сучасний ринок спортивного туризму умовно поділяється на три основні сегменти: активний, пасивний і ностальгічний. Станом на 2023 рік пасивний туризм становив приблизно 55% загального обсягу ринку, демонструючи зростання інтересу до споглядальних і культурно-інтегративних форм участі (рис.1.8.).

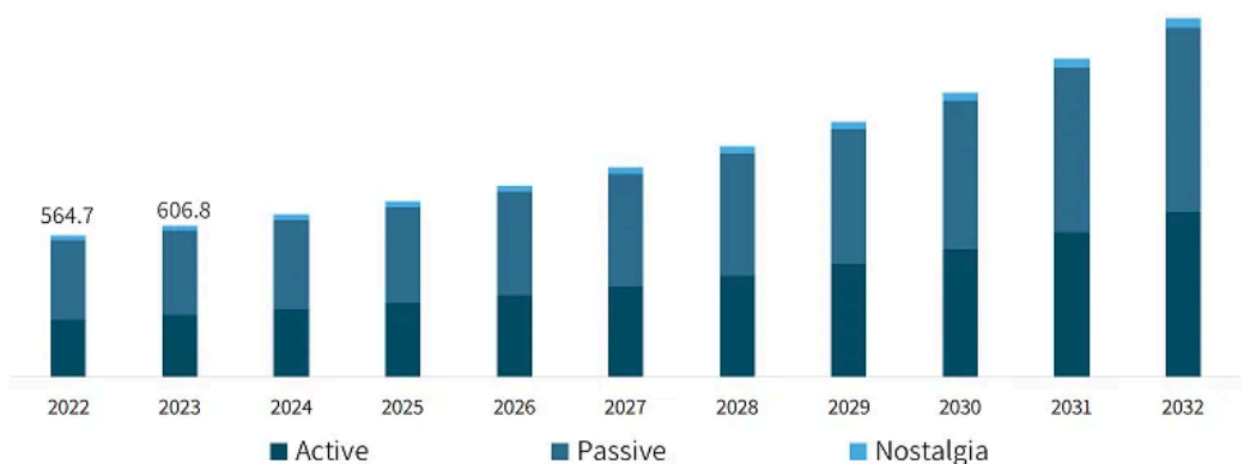

Рис. 1.8. Ринок спортивного туризму, млрд дол., прогноз 2024-2032 рр.

Пасивний спортивний туризм характеризується перевагою глядацького досвіду над безпосереднім залученням у спортивну активність. Туристи

надають перевагу комфортному спостереженню за змаганнями, зануренню у спортивну атмосферу, культурним подіям і соціальній взаємодії. Така трансформація попиту актуалізує потребу в розвитку інфраструктури для глядачів — сучасних арен, зон відпочинку та інтерактивних сервісів[6].

Прикладом інституційної підтримки такого формату туризму слугує стратегічна ініціатива Саудівської Аравії. У січні 2023 року країна започаткувала низку інвестиційних проєктів, спрямованих на розвиток спортивно-розважального сектору. Державний інвестиційний фонд (Public Investment Fund — PIF) заснував компанію SRJ Sports Investments з метою прискорення росту спортивної індустрії та розширення її комерційного потенціалу[42].

Ці інвестиції сприяють не лише створенню нових інфраструктурних об'єктів, але й формуванню привабливих умов для пасивного сприйняття спортивних подій. Таким чином, Саудівська Аравія позиціонує себе як глобальний гравець у галузі спортивного туризму, що враховує зміну туристичних уподобань та надає перевагу різноманітності вражень.

З огляду на канали продажу, ринок спортивного туризму структурно поділяється на такі сегменти: онлайн-платформи бронювання, прямі бронювання, туристичні агентства, платформи соціальних мереж та інші формати дистрибуції[3] (рис.1.9).

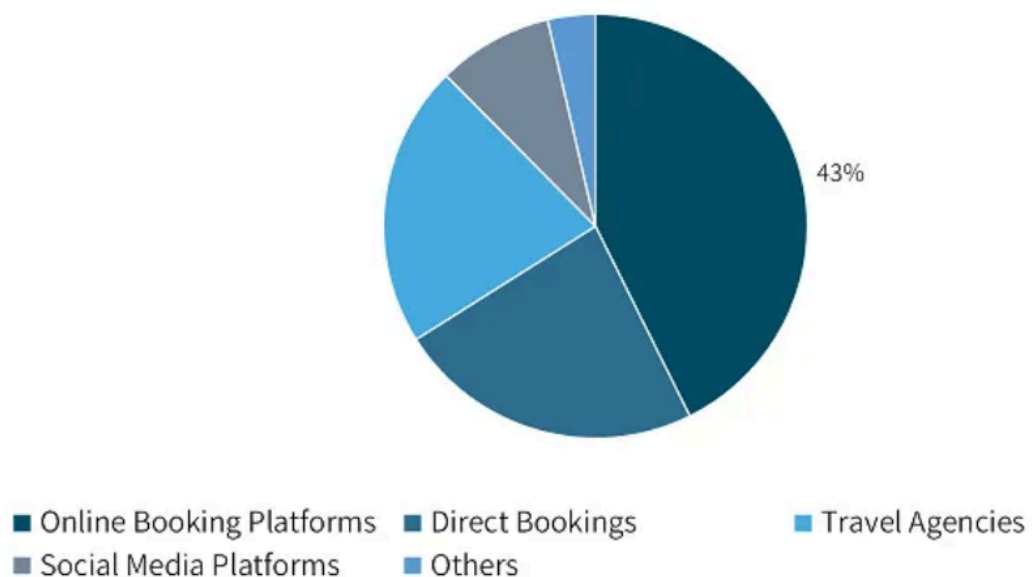

Рис.1.9. Канали бронювання на ринку спортивного туризму, 2023 р.

У 2023 році онлайн-платформи бронювання забезпечили близько 43% загального обсягу ринку, і, згідно з прогнозами, ця частка зростатиме до 2032 року. Цифрова трансформація стала рушієм підвищеного попиту на інтегровані онлайн-рішення для планування подорожей[42].

Онлайн-платформи пропонують інтуїтивно зрозумілий користувацький інтерфейс, персоналізовані пакети послуг та миттєвий доступ до квитків, проживання й додаткових активностей. Така консолідація послуг значно спрощує організацію спортивних поїздок, підвищує зручність і покращує загальний досвід туристів.

У листопаді 2023 року на Всесвітньому туристичному форумі (World Travel Market, WTM) у Лондоні, компанія MyTicket Pro презентувала спеціалізовану платформу для продажу спортивних квитків, розроблену з урахуванням потреб туристичної індустрії. Рішення забезпечує надійний доступ до перевіреного пулу квитків на спортивні події, що особливо важливо для туристичних операторів і агенцій[42].

Цей приклад демонструє зміцнення довіри до цифрових каналів, зокрема у сфері спортивного туризму, де швидкість, зручність і безпечність транзакцій мають критичне значення. Таким чином, цифрові платформи стають не лише каналом продажу, а й важливим елементом формування позитивного споживацького досвіду.

Станом на 2023 рік Європа утримувала провідні позиції на ринку спортивного туризму, забезпечивши понад 40% глобальної частки. Регіон демонструє стійке зростання попиту на мультиспортивні подорожі, що поєднують активний відпочинок з культурним зануренням. Популярності набувають формати відпусток, які включають пішохідні маршрути, велосипедні тури, лижний спорт та інші види активностей у мальовничих місцевостях із багатим історико-культурним контекстом (рис.1.10).

Сучасний європейський турист прагне не лише спостерігати спортивні події, а й інтегруватися у мультидисциплінарний досвід, що поєднує пригодницькі враження з національною автентичністю[6].

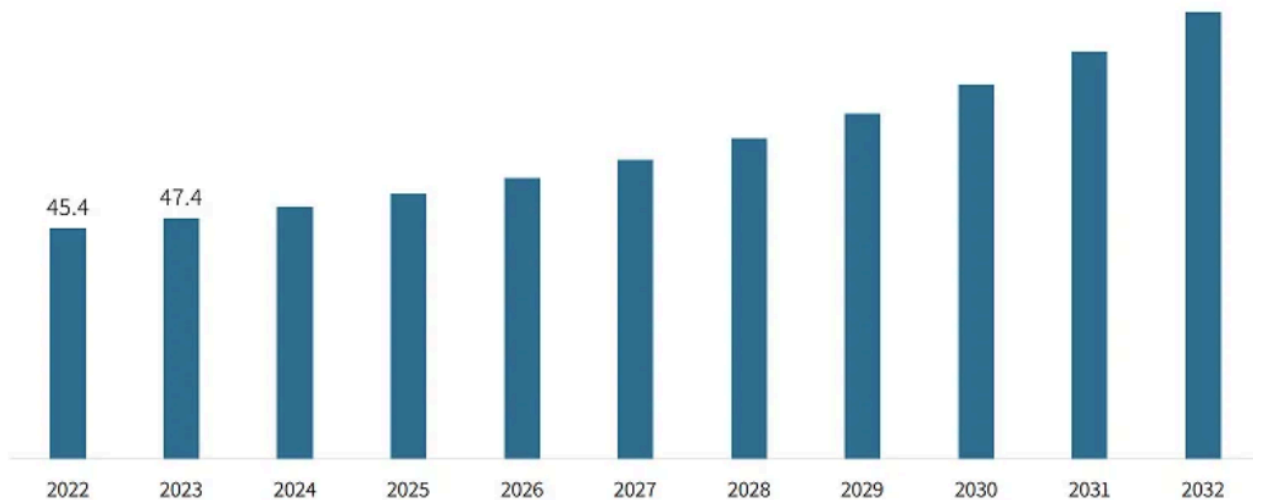

Рис. 1.10. Німецький ринок спортивного туризму, млрд дол., прогноз на 2024-2032 рр.

У грудні 2023 року LaLiga, професійна футбольна ліга Іспанії, спільно з Turespaña (Іспанське туристичне бюро) реалізували ініціативу, спрямовану на просування національного туризму через футбол. Спільна стратегія акцентує увагу на поєднанні відвідування футбольних матчів із дослідженням культурної спадщини, природного різноманіття та гастрономічних вражень Іспанії. Такий підхід підвищує туристичну привабливість країни, створюючи унікальні, емоційно насичені маршрути для спортивних туристів[42].

Компанії BAC Sports та Gullivers Sports Travel Ltd. є впливовими структурами на ринку спортивного туризму, забезпечуючи високоякісний сервіс для шанувальників спорту. Їхня діяльність охоплює:

- організацію комплексних турів на великі змагання (Олімпіади, чемпіонати світу тощо);
- бронювання квитків і проживання;
- забезпечення транспорту, екскурсій і програм гостинності;
- формування кастомізованих пакетів подорожей.

Крім того, ці компанії активно просувають спортивні дестинації як усередині країн, так і на міжнародному рівні, співпрацюючи з федераціями, організаторами заходів та місцевими органами влади. Завдяки цілеспрямованим маркетинговим кампаніям вони створюють яскравий туристичний образ регіонів, посилюючи їхню глобальну впізнаваність. Інтеграція локальних атракцій, культурної спадщини й індустрії гостинності в концепцію спортивного туризму стимулює економічну активність, зростання зайнятості та міжнародну співпрацю[8].

Одним із яскравих прикладів ефективного використання природного потенціалу та впровадження сучасних підходів у розвиток спортивного туризму є країни Скандинавії – зокрема Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія та інші[4]. Ці держави володіють розмаїтими ресурсами, сприятливими для формування розвинутої туристично-рекреаційної інфраструктури. Серед ключових природно-кліматичних і культурних чинників, які створюють основу для активного відпочинку, можна виокремити: гірські масиви та фіорди, численні прибережні острови, озерні райони, гарячі джерела, умови для зимових видів спорту, а також полярне літо, що дарує унікальні можливості для тривалого активного дозвілля. Не менш важливим є багатий культурний спадок, включно з пам'ятками доби вікінгів, давніми культовими спорудами та автентичною архітектурою[4].

Усе це створює передумови для сталого зростання попиту на подорожі до Скандинавії з метою не лише культурно-пізнавального, а й спортивного та активного туризму, який тут має як рекреаційний, так і професійний характер (рис.1.11).

Наприклад, маршрути багатьох турів по Данії передбачають активний відпочинок, повний різноманітних вражень. Це можуть бути піші та кінні прогулянки вглиб лісів, сплав по неспокійним річках на плотах або подорожі на байдарках і каное. Данія - це країна для велосипедистів, де велосипед майже витіснив автомобілі з доріг [36].

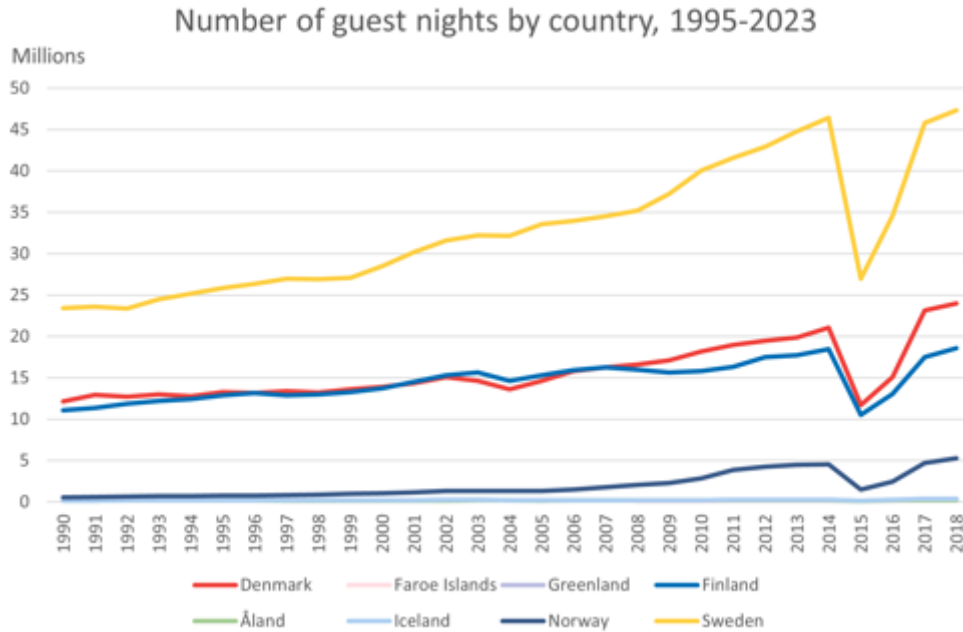

Рис.1.11. Динаміка кількості ночей, проведених гостями у Північних країнах, як індикатор зростання попиту на подорожі[40]

Також в Данії передбачено безліч чудових спеціальних довгих маршрутів (10 км і більше) для любителів піших походів. Деякі пішохідні стежки співпадають з вело-маршрутами і проходять по природних стежках і гравійних дорогах[36]. Так, Стародавня дорога Нærevejen має більше 500 км пішохідного маршруту та 450 км велосипедного маршруту (рис.1.12).

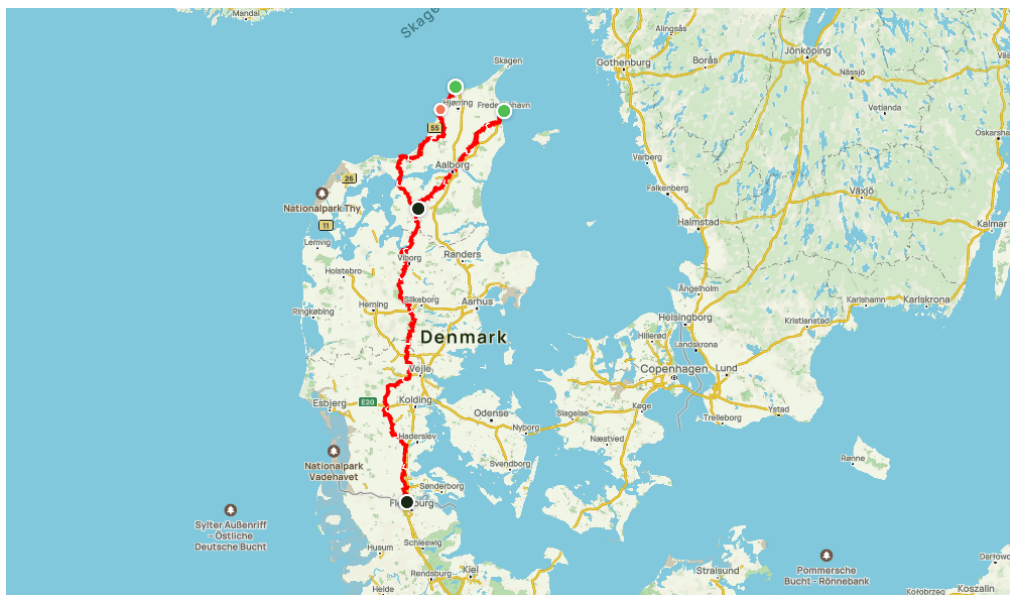

Рис.1.12. Стародавня дорога в Данії Нærevejen

У Норвегії, яка славиться своїми фіордами, полярним сьйвом та «білими ночами», туристи мають можливість займатися різноманітними видами спорту, серед яких кілька типів дайвінгу - дрифтинг (плавання в підводних течіях), річковий дайвінг (занурення до затонулих кораблів), wall diving (занурення вздовж підводних стін), нічний дайвінг і занурення серед водоростей, що стало можливим завдяки теплій течії Гольфстрім, а також стрибками з парашутом, скелелазінням і різними зимовими видами спорту[4].

Норвегія має багато гірськолижних курортів, найпопулярнішими з яких є Ліллекхаммер, столиця зимових Олімпійських ігор 1994 року, та гірськолижний курорт Гейло, який приймає туристів вже 100 років. Його відвідують ті, хто хоче насолодитися відпочинком у горах, в оточенні мальовничої природи, насолоджуючись свіжим гірським повітрям і багатокілометровими пішохідними та лижними трасами різного ступеня складності [4].

У Фінляндії також можна зайнятися дайвінгом, як влітку, так і взимку, і скористатися гірськолижними комплексами, які найкраще підходять для юних лижників від 8 років. Крім того, є унікальна можливість відправитися в подорож на Північний полюс, щоб побачити Санта-Клауса, покататися на санях або снігоходах, спробувати підлідну риболовлю і побачити рідкісне природне явище Північне сьйво.

Швеція пропонує туристам широкий вибір водних видів спорту. Це рафтинг, катання на човнах або байдарках по гладких водах найбільших озер Веттерн і Венерн, каналах або бурхливих річок з маршрутами різної складності. Водночас туристи можуть помилуватися національними парками країни та культурною спадщиною.

Як уже зазначалося, спортивний туризм є багатограним явищем, що охоплює не лише безпосередню участь у спортивно-активних заходах, а й подорожі з метою підтримки спортсменів та відвідування масових спортивних подій. Скандинавські країни активно використовують цей потенціал, організовуючи міжнародні спортивні змагання, що приваблюють

як учасників, так і вболівальників з усього світу. Зокрема, у 2020 році на території Швеції та Норвегії було заплановано проведення чемпіонату Європи з гандболу, а у Фінляндії, Швеції та Норвегії - етапи Кубка світу з біатлону.

Проте через глобальну пандемію COVID-19 більшість цих подій не були реалізовані у заплановані терміни. Незважаючи на це, вже з другої половини 2021 року поступово почалося відновлення туристичної активності, зокрема у сфері спортивного туризму. На найближчі роки заплановано низку масштабних змагань, участь у яких як спортсменів, так і глядачів сприятиме подальшому розвитку туристичного потоку до країн Скандинавії, що, у свою чергу, позитивно вплине на економіку регіону та популяризацію активного способу життя[4].

Наприклад, у січні 2022 року в Ліллекхаммері (Норвегія) відбувся перший Чемпіонат світу з парасніжних видів спорту, який об'єднав змагання з параальпійського лижного спорту, парабіатлону, паракросу та парасноубордінгу. Ця подія стала значним кроком у розвитку інклюзивного спортивного туризму та привернула увагу міжнародної спільноти до Норвегії як до привабливого туристичного напрямку для осіб з обмеженими можливостями[37].

Крім того, у березні 2022 року в Вуокатті (Фінляндія) відбувся Європейський юнацький олімпійський зимовий фестиваль, який був перенесений з 2021 року через пандемію. Цей захід зібрав молодих спортсменів з 46 країн, сприяючи розвитку молодіжного спортивного туризму та зміцненню міжнародних зв'язків [38].

Варто також зазначити, що в 2022 році кількість туристичних ночівель у Скандинавських країнах значно зросла порівняно з попереднім роком, що свідчить про поступове відновлення туристичної галузі після пандемії. Наприклад, в Ісландії спостерігалось збільшення на 91%, а в середньому по регіону — на 47%[40].

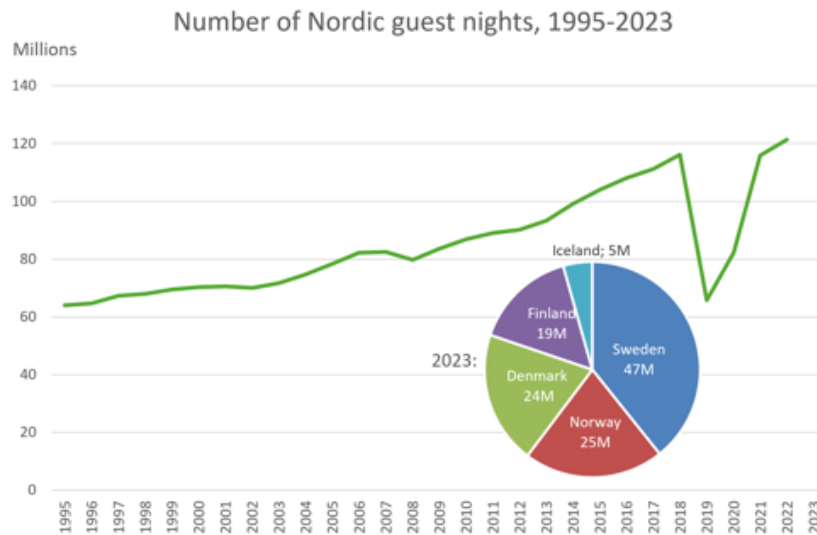

Рис.1.13. Динаміка кількості ночівель туристів у Північних країнах як показник відновлення туристичної активності після пандемії COVID19[40]

Таким чином, Скандинавські країни демонструють успішне відновлення спортивного туризму після пандемії, використовуючи як традиційні, так і інноваційні підходи до організації спортивних заходів, що сприяє зростанню туристичних потоків та економічному розвитку регіону(рис.1.13).

Наразі в Скандинавських країнах спостерігається високий рівень міждержавної співпраці у сфері спортивного туризму, ґрунтуючись на комплексному аналізі наявних та потенційних кліматичних, природних, культурно-історичних ресурсів, а також розвиненої спортивної інфраструктури[4]. Такий підхід є прикладом стратегічного управління туристичною галуззю, що дозволяє не лише впроваджувати нові ініціативи та туристичні продукти, а й сприяє відновленню туристичної сфери. У довгостроковій перспективі це створює підґрунтя для зростання економічної ефективності та посилення соціального впливу спортивного туризму в регіоні.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1.Оцінка сучасного стану розвитку туризму в Україні

Туризм є антиподом війни. Там, де небезпечно, де ведуться бойові дії, туризм не може існувати і бути успішним. Тому зрозуміло, що туристичний сектор, який на початку 2022 року тільки починав відходити від коронавірусної кризи, зіткнувся з безпрецедентним викликом – повномасштабною війною XXI століття між росією та Україною[26].

У період запровадження військового стану в Україні сектор туризму поніс значні матеріальні збитки. За попередніми оцінками вони складають понад 193 млрд доларів США[9]. Війна призвела до закриття культурних і релігійних установ, зокрема музеїв, архівів, культурних центрів, церков і монастирів. Це не лише порушило соціальну практику їх функціонування, але й спричинило значні економічні втрати, включаючи втрату доходів як власне самих підприємств, так і супутніх галузей, оскільки зазначені туристичні об'єкти були закриті чи стали недоступними. Значно скоротились доходи туристичного сектору через припинення виробництва супутніх товарів у креативних індустріях, через скорочення доходів у сферах ЗМІ та реклами, а також безпосередньо доходів туристичних агентств і туроператорів[41]. Війна негативно вплинула на доходи творчих людей і професіоналів (наприклад, на організацію та проведення екскурсій, на продаж сувенірів, креативних виробів у кіосках та в соціальних мережах, на виступи вуличних артистів, проведення спортивних змагань, влаштування перформансів тощо)[29].

Об'єкти культурної інфраструктури зазнали пошкоджень або руйнувань у 262 територіальних громадах України, що становить 17,8% від їх загальної кількості. Найбільше постраждали громади в таких областях: Донецькій (82%), Сумській (53%), Харківській (52%), Чернігівській (46%), Херсонській

(43%), Луганській (42%), Миколаївській (42%), Запорізькій (36%), Київській (26%), Дніпропетровській (19%), Житомирській (12%), Одеській (8%), Хмельницькій (8%), Черкаській (5%), Львівській (4%), Вінницькій (3%), Полтавській (16%) та в місті Києві (рис.2.1).

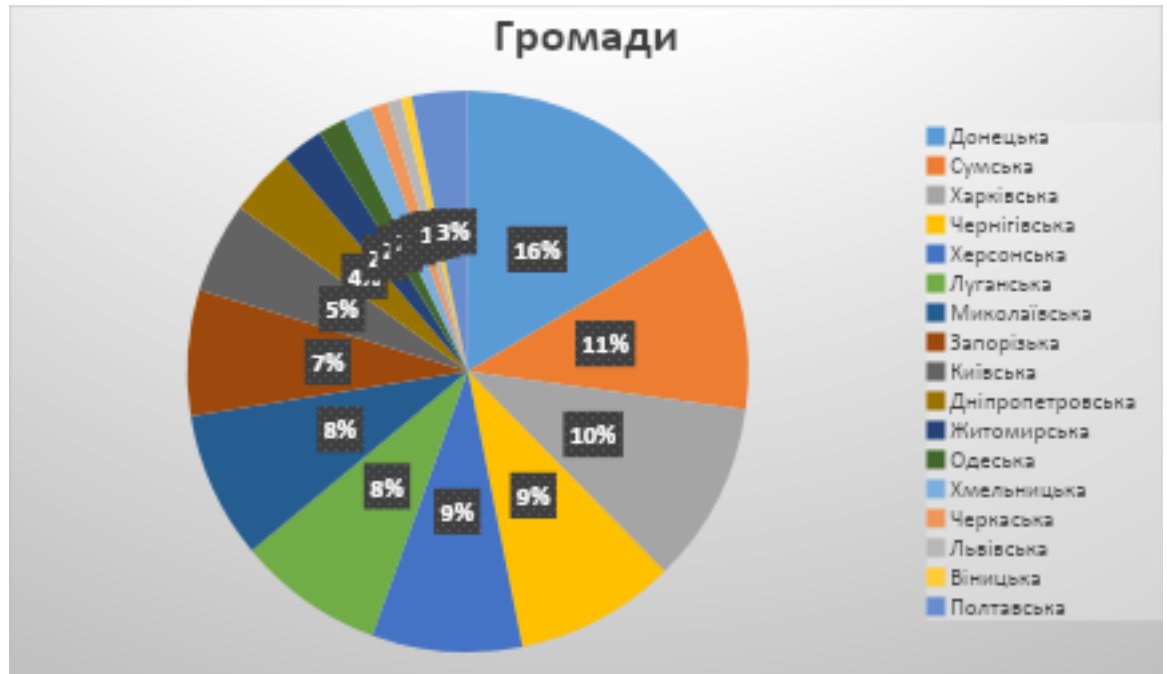

Рис.2.1. Области України з найбільшим відсотком постраждалих громад станом на 2024 рік

За інформацією Міністерства культури та інформаційної політики України, станом на 29 вересня 2024 року пошкоджено або зруйновано 1702 об'єкти культурної інфраструктури. Найбільшу частку серед них становлять клубні заклади — 49% від загальної кількості постраждалих об'єктів. Загалом постраждали: 841 клубний заклад, 601 бібліотека, 131 заклад мистецької освіти, 99 музеїв і галерей, а також 30 театрів і філармоній[9].

За попередніми оцінками Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) [2], війна вже завдала збитків культурним туристичним об'єктам на суму понад 1,1 мільярда доларів США, а історичним туристичним об'єктам - на 19,3 мільярда доларів[9].

Особливо значних втрат зазнала нематеріальна культурна спадщина — ті духовні, символічні, емоційні та матеріальні цінності, які формують ідентичність українського суспільства, а також креативні індустрії.

Невідкладна реставрація та реконструкція пошкоджених об'єктів, як і відновлення їх аксіологічного змісту, мають стати першим кроком у поверненні втраченого культурного та соціального потенціалу[29]. Вони відіграють ключову роль у збереженні відчуття приналежності та емоційного зв'язку людей з місцями, що формують культурний ландшафт нації.

Зусилля з відновлення повинні бути спрямовані на формування основи сталого, екологічного, стійкого та інклюзивного розвитку України.

Згідно з даними, представленими Державним агентством розвитку туризму (ДАРТ), видно значні зміни в обсягах надходжень туристичного збору по регіонах України за роки війни, що є важливим індикатором стану туристичної інфраструктури та економіки регіонів (рис.2.2).

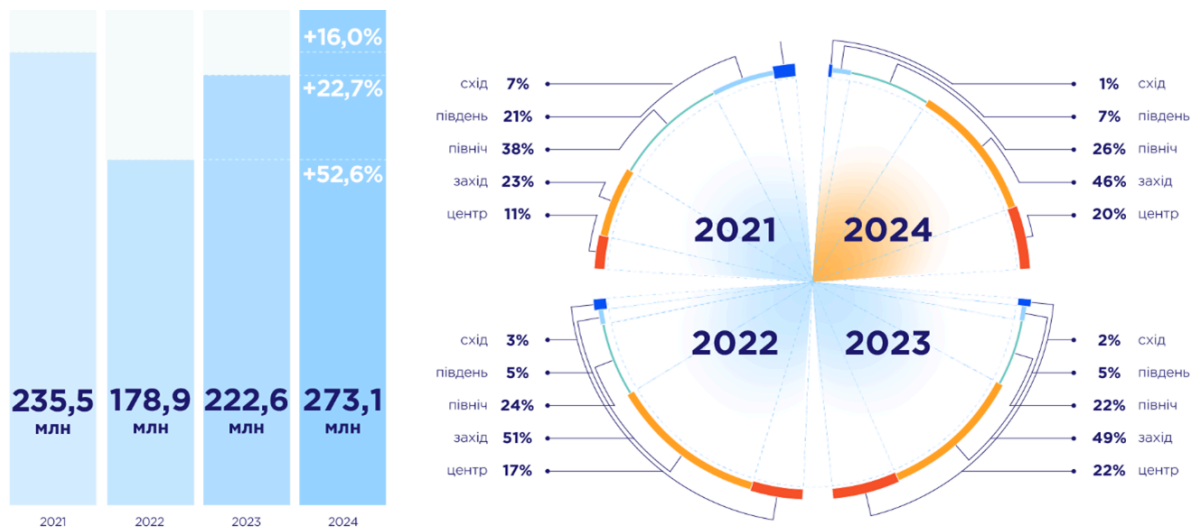

Рис.2.2. Динаміка туристичних надходжень до бюджету, 2021–2024 роки

За результатами аналізу графіку, спостерігається значне скорочення надходжень туристичного збору на початку війни (2022 рік), порівняно з довоєнним періодом (2021 рік). Важливо відзначити, що найбільше постраждали від скорочення податкових надходжень області, які стали безпосередньо зоною бойових дій або були близько до них, зокрема Херсонська, Миколаївська та Донецька області.

У 2022 році, коли більшість регіонів опинилися в умовах війни, надходження туристичного збору зменшились на 31%, а це відображає не

лише зниження кількості туристів, а й обмеження у переміщенні між регіонами.

У 2023 році тенденція до зменшення надходжень продовжувалася в більшості регіонів, проте кілька областей, зокрема у північних і центральних регіонах, показали певне зростання у порівнянні з 2022 роком (рис.2.3).

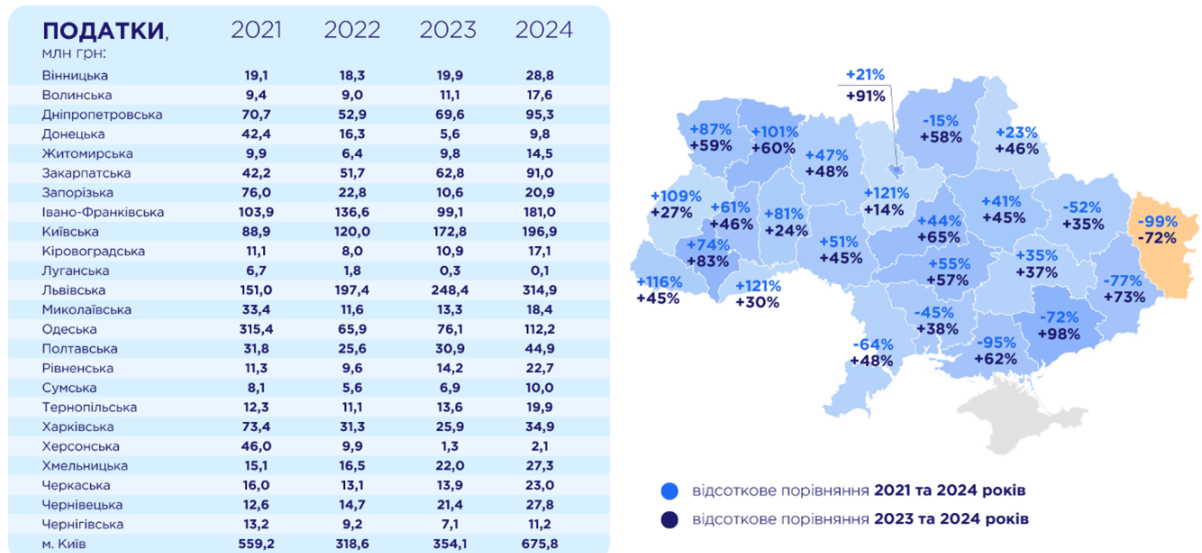

Рис.2.3. Податкові надходження від тургалузі по областях, 2021–2024 роки

За даними графіка про регіональну структуру туристичного збору, 2023-2024 роки зафіксували найбільше зростання в регіонах, які раніше не були популярними для туристів або які залишались відносно безпечними протягом перших місяців війни.

Північні та західні регіони України, зокрема Волинська, Рівненська, Івано-Франківська та Київська області, показали зростання туристичного збору більш ніж на 50% порівняно з 2022 роком. Це частково сталося завдяки активному переорієнтуванню туристичних потоків із звичних південних курортів на нові, безпечніші напрямки.

Окремо варто відзначити Київ, який також зазнав суттєвих змін у структурі туристичних потоків. У 2023 році місто показало стабільне зростання збору завдяки збереженню популярності серед внутрішніх туристів, хоча цей рівень все ще не досяг довоєнного рівня[23].

У південних та східних регіонах - таких як Херсонська, Донецька, Луганська області, туристичні надходження залишаються на найнижчому рівні, в основному через постійну загрозу безпеці і бойові дії. Наприклад, Херсонська область зазнала скорочення збору на 95%, Запорізька- на 72%, Донеччина - на 77%.

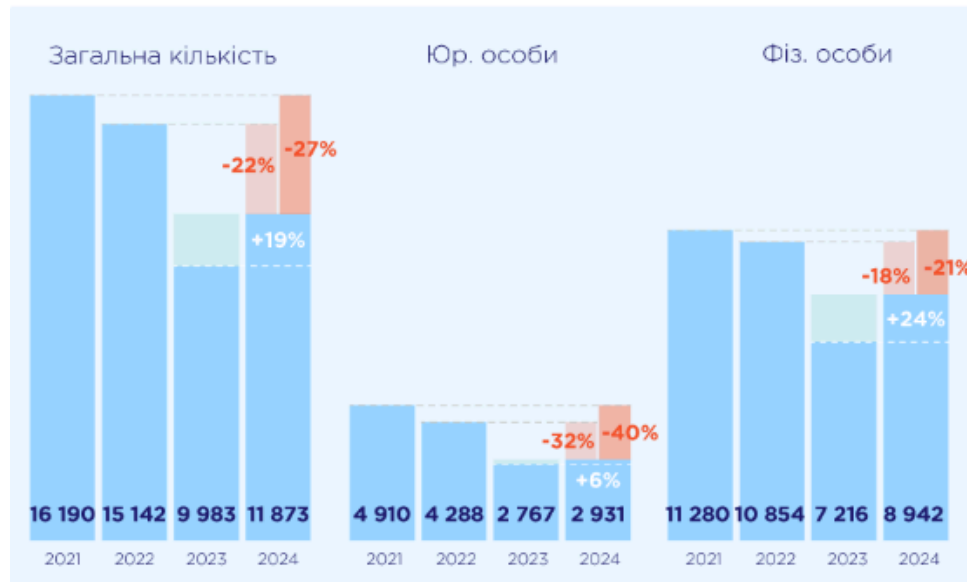

Рис.2.4. Кількість платників податків, 2021–2024 роки

Загалом, зміни в податкових надходженнях відображають загальний стан туристичної інфраструктури та її здатність адаптуватися до нових умов(рис.2.4). Відзначається значний спад у традиційних туристичних центрах, водночас деякі регіони змогли пристосуватися до нових умов і продемонстрували зростання збору. Поступова адаптація внутрішнього туризму сприяла відновленню доходів на місцевому рівні, але при цьому галузь все ще стикається з великими втратами, що свідчить про необхідність підтримки з боку держави для стабільного розвитку в умовах війни.

Отже, сучасний стан туристичної галузі в Україні є дуже складним і суперечливим, оскільки він знаходиться під сильним впливом війни, що триває вже більше трьох років. В умовах бойових дій, які охопили значну частину країни, туризм зазнав значних втрат. Це стосується не лише традиційних курортних і туристичних напрямків, а й культурних, історичних об'єктів, багато з яких були пошкоджені або зруйновані[26].

Проте, незважаючи на ці складнощі, можна спостерігати деякі позитивні тенденції. Внутрішній туризм став важливою складовою економічного життя країни, зокрема в безпечних регіонах. Українці почали шукати нові місця для подорожей, переорієнтовуючи свої поїздки на центральні та північні регіони, такі як Карпати або Поділля. Це, в свою чергу, сприяло зростанню надходжень від туристичного збору в деяких областях, де інфраструктура зберіглась або навіть покращилась[25].

Згідно з результатами опитування, проведеного ДАРТ в серпні 2023 р., понад половина респондентів (54%) виявили схильність до міського туризму, зокрема до пішохідних маршрутів як форми ознайомлення з урбаністичним простором. Водночас 28% опитаних віддають перевагу відвідинам історико-культурних об'єктів, включно з музеями та архітектурними пам'ятками. Пляжний відпочинок залишається популярним серед 23% учасників опитування, як і подієвий туризм, який приваблює такий самий відсоток. Гастрономічні подорожі знаходять відгук у 22% респондентів. Активні форми дозвілля, зокрема спортивний туризм, користуються інтересом у 16% опитаних, екотуризм – в 11%, а рекреаційний – у 9%, що свідчить про диференціацію туристичних уподобань та зростання інтересу до нішевих напрямів (рис.2.5).

Рис.2.5. Напрямки внутрішнього туризму в Україні, 2023 рік

В свою чергу, згідно з даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), спостерігається трансформація мотиваційної структури сучасного туриста, який прагне автентичного досвіду та емоційної насиченості мандрівок. У зв'язку з цим зростає популярність менш знаних або нетрадиційних туристичних локацій, здатних забезпечити унікальні враження та відчуття новизни, що актуалізує потребу у розробці нових маршрутів і моделей просування туристичного продукту[27].

Попри загальне зниження мобільності, українці дедалі частіше обирають саме активні види подорожей, які поєднують фізичну активність із природним середовищем. Це важливо не лише з точки зору економічної доцільності розвитку внутрішнього туризму, а й як відповідь на зростаючу потребу у психоемоційному відновленні. У нинішніх умовах активний туризм виступає ефективним засобом підтримки ментального здоров'я населення, особливо серед молоді та родин, які шукають нові форми безпечного та змістовного дозвілля[35].

Попри це, масштабні втрати у вигляді зниження туристичних потоків, руйнування інфраструктури та скорочення кількості працівників у галузі залишають глибокий відбиток. Туризм, як економічний сектор, втратив значну частину свого потенціалу, зокрема в зонах активних бойових дій. Однак, навіть за таких умов, внутрішній туризм продовжує демонструвати свою життєздатність і є основною точкою опори для відновлення[25].

2.2. Проблеми розвитку спортивного туризму в Україні

Зважаючи на сучасний стан спортивного туризму в Україні, можна виокремити кілька ключових проблем, що значною мірою гальмують розвиток цієї важливої складової туристичної індустрії. Кожна з цих проблем має глибоке коріння і потребує комплексного підходу до вирішення. Вони не тільки обмежують поточний потенціал, але й не дозволяють Україні повною

мірою використати всі можливості для розвитку спортивного туризму. Розглянемо кожну з проблем детальніше.

Однією з найбільших перешкод для розвитку спортивного туризму в Україні є відсутність належної інфраструктури, необхідної для проведення спортивних заходів і прийому туристів, які прагнуть зануритися у спортивний відпочинок. Спортивна інфраструктура охоплює не тільки стадіони і арени, але й тренувальні бази, спортивні школи, комплекси для водних видів спорту, лижні траси, велодоріжки тощо. Більшість із цих об'єктів в Україні або відсутні, або перебувають у занедбаному стані. Це робить неможливим організацію великих спортивних подій, які здатні приваблювати тисячі туристів, або навіть пропозицію звичайних спортивних турів[14].

Інфраструктура є фундаментом для розвитку спортивного туризму, адже саме наявність відповідних умов дозволяє не тільки проводити змагання, але й залучати туристів до участі в спортивних активностях[10]. Без належних об'єктів важко розвивати спортивний туризм навіть у наявних природних ресурсах, таких як гори Карпат чи узбережжя Чорного моря. Таким чином, дефіцит баз для активного відпочинку вкрай обмежує розвиток спортивного туризму в Україні.

Наприклад, підготовка України до проведення Чемпіонату Європи з футболу в 2012 року стала важливим етапом для розвитку туристичної індустрії країни[13]. Це подія дала Україні унікальну можливість інтегруватися в міжнародні туристичні ринки та значно підвищити якість наданих послуг. Підготовка до Євро-2012 вимагала масштабних інвестицій у модернізацію інфраструктури, зокрема в транспортній галузі, готельному господарстві, а також у розвитку інформаційних і рекламних систем, що значно покращило туристичний клімат у країні.

Один із найбільших досягнень, що стали результатом підготовки до цього чемпіонату, це реконструкція ключових транспортних об'єктів, таких як аеропорти та залізничні вокзали, а також створення нових альтернативних

засобів розміщення туристів. Це дозволило забезпечити високий рівень комфорту для численних іноземних гостей. Крім того, в містах, які приймали матчі Євро-2012, були розбудовані системи вуличного і туристичного ознакування, що значно полегшило орієнтування туристів і підвищило рівень їх задоволення від перебування в Україні[13].

Незважаючи на всі досягнення, варто зазначити, що Євро-2012 все ж залишилося важливою точкою відліку для розвитку спортивного туризму, однак його вплив не був таким тривалим, як очікувалося. Зокрема, після проведення чемпіонату на території України значно збільшився потік іноземних туристів. Так, лише в містах, які приймали матчі (Київ, Донецьк, Харків, Львів), зібралось близько двох мільйонів туристів, що є значним досягненням для країни.

Проте важливим є те, що в той час, коли країна активно розвивала інфраструктуру для масового туризму, кількість відвідувачів футбольних матчів у період з 2013 по 2014 рік була значною. Для прикладу, середня кількість глядачів на матчах ФК «Шахтар» становила приблизно 24 тисячі осіб у сезоні 2013-2014 років. Однак у наступні роки кількість глядачів почала поступово зменшуватися, і вже в сезоні 2014-2015 ця цифра впала до 10 тисяч осіб[13].

Найбільше падіння відбулося через зовнішні фактори, зокрема через військові дії на сході країни. Через них футбольні клуби з Донецька і Луганська, зокрема «Шахтар» та «Зоря», були змушені переїхати в інші міста, що також мало негативний вплив на відвідуваність матчів. Війна суттєво обмежила не тільки спортивні події, а й загальну туристичну привабливість країни.

Другим важливим фактором, що істотно погіршив ситуацію в сфері спортивного туризму в Україні, стали наслідки пандемії COVID-19 та військові дії, що тривають на сході країни з 2014 року. Пандемія стала серйозною глобальною кризою для світової економіки, і її негативні наслідки відчули всі галузі, в тому числі й спортивний туризм. Спортивні події були

скасовані або перенесені на невизначений термін, численні туристи відмовлялися від поїздок через введені карантинні обмеження. В результаті ціла галузь зазнала значних збитків.

Однак найбільший удар по туристичній індустрії завдали військові дії на сході України, що почалися в 2014 році, та анексія Криму росією. Втрата цих територій і триваючі бойові дії в регіонах, де раніше активно розвивалися спортивний туризм та готельна інфраструктура, значно ускладнили ситуацію. Однією з основних проблем стало руйнування інфраструктури, яка була необхідна для проведення спортивних заходів. Міста, де раніше проводились міжнародні спортивні події, такі як Донецьк і Луганськ, зазнали значних руйнувань, і тепер доступність цих регіонів для організації спортивних турнірів та активного відпочинку для туристів є майже неможливою.

Анексія Криму стала особливо важким ударом для розвитку спортивного туризму в Україні. Кримські курорти, гірськолижні траси, можливості для дайвінгу, водних видів спорту, гірських походів і велотуризму раніше привертали туристів з різних країн. Зокрема, Крим мав добре розвинену спортивну інфраструктуру, включаючи спортивні бази, стадіони та спеціалізовані об'єкти для тренувань. Анексія півострова позбавила Україну можливості використовувати цей регіон як важливий центр спортивного туризму, що стало серйозною втратою для країни.

Війна в Україні також принесла серйозні проблеми для внутрішнього туризму, включаючи спортивний. Зокрема, через безпеку й постійні військові дії, великі туристичні потоки переважно в східні регіони зменшилися до мінімуму. Спортивні події, які раніше проходили в містах Донбасу, не могли бути проведені через небезпеку (рис.2.6). Крім того, втрата культурної та природної спадщини, а також постійні переміщення населення, ще більше погіршили ситуацію. Війна також змінила психоемоційний стан громадян і туристів. Для багатьох українців і туристів з-за кордону відвідування України стало менш привабливим через пережиті травми війни та небезпеку на територіях, що знаходяться в зоні бойових дій. Психологічні наслідки, страх

за свою безпеку, а також важкі життєві умови вплинули на зниження попиту на спортивний туризм, що ще більше обмежило можливості для відновлення цієї галузі[35]. Додатково, в умовах війни значно обмежено фінансування розвитку спортивної інфраструктури в багатьох регіонах країни, а також деякі міжнародні партнерства, що могли б сприяти розвитку туризму, були зірвані[28].

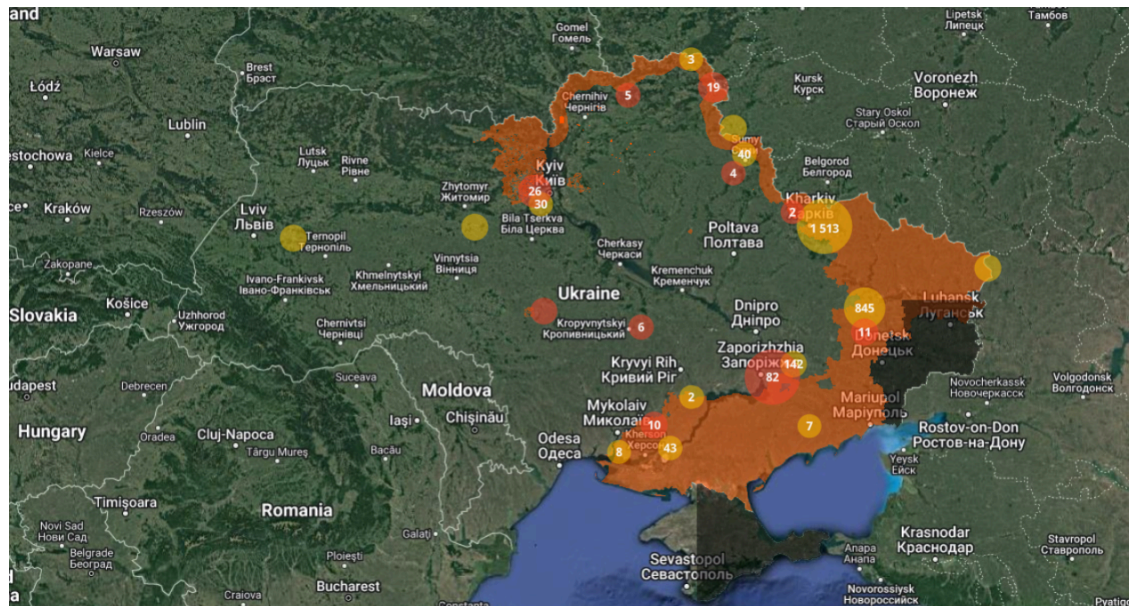

Рис.2.6. Інтерактивна мапа мінної небезпеки за даними ДСНС

З огляду на це, військовий конфлікт та анексія Криму стали потужними факторами, що обмежили розвиток спортивного туризму в Україні. Втрата таких важливих природних та інфраструктурних ресурсів, як Крим і Донбас, позбавила країну значної частини потенціалу для розвитку активного відпочинку і спортивних подій[5].

Ще однією важливою проблемою для розвитку спортивного туризму є відсутність ефективної маркетингової стратегії, яка б демонструвала всі можливості України для туристів, що хочуть поєднати відпочинок з активними видами спорту. Україна має величезний потенціал для розвитку спортивного туризму, зокрема завдяки своїм природним багатствам, але цей потенціал поки що не використовується на повну силу, оскільки маркетингова діяльність у цій сфері є недостатньо розвинутою[5].

Як свідчить досвід інших країн, зокрема Франції, де для розвитку спортивного туризму перед великими спортивними подіями створюються спеціалізовані структури, такі як офіс «Спортивна економіка», Україна поки не має такої інституційної підтримки. Відсутність ефективної рекламної кампанії та належного просування спортивних подій призводить до того, що більшість іноземних туристів не знають про можливості для активного відпочинку в Україні. Природні ресурси, такі як Карпати, річки та озера, є чудовою основою для розвитку спортивного туризму, але їх потенціал не використовується належним чином без чіткої стратегії просування.

Кадровий дефіцит, що полягає у нестачі професійних інструкторів, гідів і менеджерів, обмежує якість туристичного продукту та унеможливорює масштабування складних маршрутів, орієнтованих на високий рівень фізичної підготовки[24]. Поряд з цим, відсутність нормативно закріплених стандартів організації спортивного туризму, механізмів сертифікації та безпеки туристичних програм створює прогалини в регулюванні галузі. Економічні чинники, зокрема недостатнє фінансування з боку держави та низький рівень інвестицій, знижують конкурентоспроможність українського туристичного простору[17].

Також варто відзначити комунікаційні проблеми — обмежений цифровий супровід маршрутів, низьку присутність українських туристичних продуктів у міжнародному інформаційному полі, а також недосконалу систему маркетингу та просування. Екологічна та етична складові потребують окремої уваги у контексті відповідального туризму, зважаючи на ризик антропогенного навантаження на природні ландшафти. Нарешті, нерегульованість професійної підготовки кадрів та відсутність профільних освітніх програм з організації спортивного туризму посилюють дефіцит фахівців, здатних формувати якісну інфраструктуру та безпечне середовище для туристів[24].

Отже, на підставі розгляду основних проблем розвитку спортивного туризму в Україні нами сформовано таблицю, де вказано суть проблеми та її наслідки для сфери туризму (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Основні проблеми розвитку спортивного туризму в Україні

№	Категорія проблеми	Суть проблеми	Наслідки для сфери туризму
1	Інфраструктурна	Недостатній розвиток маршрутів, баз відпочинку, туристичних притулків	Зниження доступності та безпеки туристичних маршрутів
2	Кадрова	Дефіцит кваліфікованих інструкторів, гідів, менеджерів спортивного туризму	Обмеження в організації складних маршрутів, зниження якості послуг
3	Нормативно-правова	Відсутність чіткого законодавчого регулювання, стандартів безпеки	Ускладнення легалізації туристичної діяльності, ризику для учасників
4	Економічна	Недостатнє фінансування спортивно-туристичних програм	Обмежене оновлення спорядження, зниження привабливості для інвесторів
5	Інформаційно-комунікаційна	Низький рівень цифрової підтримки, відсутність просування маршрутів	Обмежена популяризація, низький туристичний потік
6	Екологічна та етична	Недостатня екологічна свідомість учасників, вплив туризму на природні території	Руйнування природного середовища, конфлікти з місцевими громадами
7	Освітньо-професійна	Відсутність фахових освітніх програм і тренінгів з організації спортивного туризму	Низький рівень компетентності в плануванні, управлінні та безпеці

Складено автором [5,14]

Окрім цього, важливу роль у цьому контексті відіграють зусилля держави в підтримці інфраструктури спортивного туризму, яка б відповідала сучасним вимогам туристів. В Україні немає скоординованої програми чи структур, що забезпечують цілісне просування спортивного туризму. Внаслідок цього країна не здатна конкурувати на міжнародному рівні, що значно знижує її шанси залучити іноземних туристів. Зокрема, у контексті післявоєнної відбудови, активне просування спортивного туризму може стати

важливим етапом у відновленні країни і наданні туристам нового досвіду активного відпочинку[31].

2.3. Перспективи розвитку спортивного туризму в Україні

Повномасштабна війна в Україні, що почалася у 2022 році, стала безпрецедентним викликом для туристичної галузі в цілому та спортивного туризму зокрема. Проте в умовах післявоєнного відновлення саме спортивний туризм може стати однією з важливих складових не лише економічного, але й психоемоційного та соціального відновлення українського суспільства[33].

Сьогодні багато громадян України мають потребу у відновленні морального стану, фізичної форми, поверненні до нормального ритму життя. Туризм, особливо пов'язаний з активним способом життя, здатен позитивно впливати на ментальне здоров'я населення, сприяти інтеграції ветеранів, переселенців і волонтерів у нові соціальні умови[35].

Крім того, розвиток спортивного туризму може стати інструментом реабілітації як для військовослужбовців так і для молоді, що постраждала від війни[19]. Фізична активність у поєднанні з природним середовищем створює умови для ефективного емоційного відновлення. Це підтверджується низкою ініціатив в Україні, як-от табори активного відпочинку для ветеранів у Карпатах [34], програми з психологічної адаптації через гірські походи та спортивні заходи.

Наприклад, Проект tuReCOVERY – це українська ініціатива, спрямована на фізичну та психологічну реабілітацію військових, ветеранів та їхніх родин через активний відпочинок, спільні мандрівки та єднання з природою. Ідея проекту полягає в тому, щоб допомогти учасникам відновити

фізичну форму, подолати стресові стани та відновити соціальні зв'язки через спільні активності на природі. Ініціатива була започаткована у 2023 році туристичною компанією TURE за підтримки кемпінгів «Білий слон» та «Білий бізон». З того часу було організовано низку заходів, зокрема походи в гори та сплави по річках, які проводяться щомісяця. Участь у цих заходах є безкоштовною для військових та ветеранів[34]. (Рис.2.7).

Рис.2.7. Проєкт tuReCOVERY

Згідно з глобальними тенденціями, більшість подорожей, пов'язаних зі спортивним туризмом, здійснюються в межах власної країни. Це свідчить про високий попит на подорожі, пов'язані з участю у спортивних заходах або їх відвідуванням як глядачів. На рис.2.8 чітко простежується стійке домінування внутрішнього спортивного туризму, що робить його ключовим сегментом у структурі туристичної галузі. З огляду на ці тенденції, Україна може стати активним учасником глобального туристичного ринку, орієнтованого на активний відпочинок і спортивні змагання.

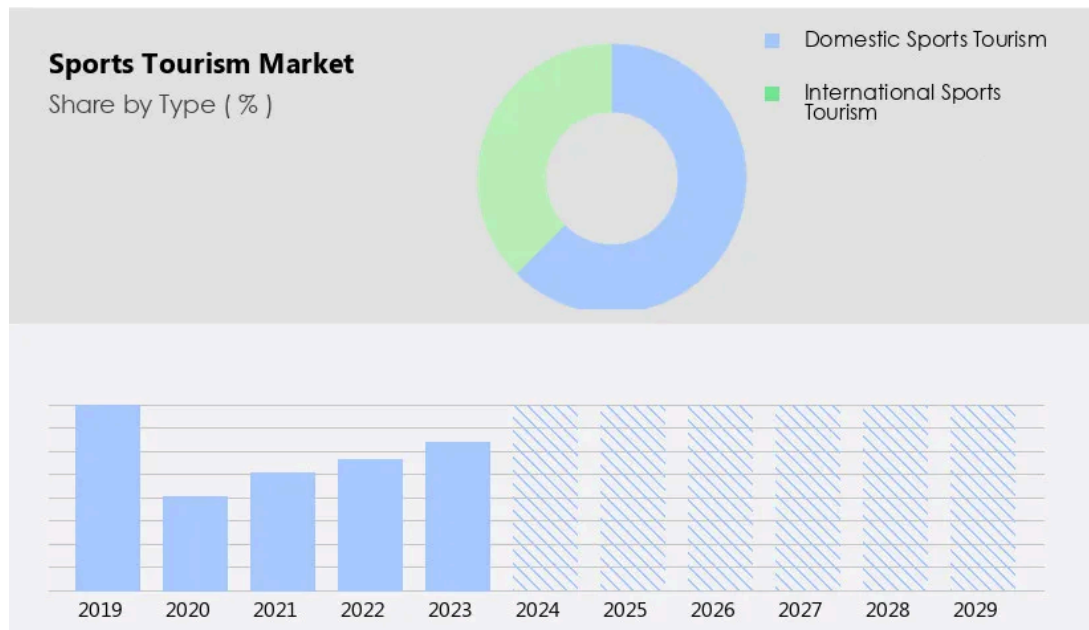

Рис.2.8. Світовий ринок спортивного туризму: співвідношення внутрішніх і міжнародних поїздок

Це свідчить про високий попит на подорожі, пов'язані з участю у спортивних заходах або їх відвідуванням як глядачів. З огляду на ці тенденції, Україна може стати частиною глобального туристичного ринку, орієнтованого на активний відпочинок та змагання[11].

Українські простори з їхніми неповторними ландшафтами та природними багатствами давно заслуговують на статус європейської мекки спортивного туризму[17]. За останні роки спостерігається значний попит на активний відпочинок, проте наша країна ще не використала й на чверть свого справжнього потенціалу. Давайте поглянемо, які саме регіони та об'єкти можуть стати локомотивами цього напрямку.

У Карпатах, де гори нагадують складчасту атласну стрічку, створені ідеальні умови для розвитку гірських видів спорту. Венець українських гір - Говерла - щороку приймає десятки тисяч туристів, але ця цифра могла б бути на порядок вищою, якби була розвинена сучасна інфраструктура[30]. Скелі Петроса та Піпа Івана Чорногірського мовчки чекають на альпіністські маршрути міжнародного рівня, а долини між вершинами просто просять облаштування безпечних трекінгових стежок[30].

Особливу цікавість представляють карпатські річки. Черемош з його бурхливими водами вже давно полюбився рафтерам, але кількість пунктів прокату обладнання тут можна порахувати на пальцях однієї руки. Дністровський каньйон із своїми 250 кілометрами мальовничих берегів міг би стати українською версією знаменитого Гранд-Каньйону для каякерів, якби отримав належне облаштування[14].

Поділля вражає своїми підземними скарбами. Оптимістична печера - справжній гіпсовий всесвіт із 257 кілометрами лабіринтів - занесена до Книги рекордів Гіннеса, але залишається маловідомою для широкого загалу. В середині печери Кришталевої, де повітря настільки чисте, що його порівнюють із альпійським, щороку оздоровлюються тисячі туристів, проте цей об'єкт явно потребує сучасних інвестицій у інфраструктуру[14].

На жаль, багато перспективних об'єктів досі не мають навіть елементарного облаштування. Згідно з дослідженнями Міністерства туризму, лише 15% потенційних туристичних маршрутів обладнані відповідно до міжнародних стандартів безпеки. Це особливо помітно в таких унікальних місцях як Актівський каньйон, вік порід якого сягає 4 мільярдів років, але відсутність інформаційної інфраструктури робить його малодоступним для масового відвідування.

На нашу думку, перспективи розвитку спортивного туризму в Україні є багатообіцяючими, з огляду на унікальність природних ресурсів країни, розмаїття ландшафтів та культурну спадщину, яка створює сприятливі умови для розвитку цього сегменту туризму. Спортивний туризм, який включає активні види відпочинку, такі як альпінізм, гірськолижний спорт, велоспорт, водні види спорту, трекінг та інші, має великий потенціал для інтеграції з іншими галузями, такими як екологічний, культурний та сільський туризм, що створює можливості для сталого розвитку місцевих громад.

Одним із важливих аспектів перспектив розвитку є активне залучення інвестицій у розвиток інфраструктури для спортивного туризму[20]. Це включає будівництво сучасних гірськолижних курортів, поліпшення

транспортної доступності до туристичних локацій, створення спеціалізованих маршрутів та баз для тренувань спортсменів, а також інвестиції в розвиток безпеки і забезпечення екологічності заходів[10].

Особливе значення має розвиток внутрішнього туризму, адже Україна має величезний потенціал для пропозиції різноманітних спортивних активностей у межах власних кордонів[25]. Сучасні тренди показують, що туристи з країн Європи і Скандинавії все більше цікавляться активним відпочинком на природі, і Україна може стати привабливою альтернативою традиційним туристичним напрямкам. Важливими факторами тут є не лише наявність природних ресурсів, але й забезпечення високої якості обслуговування, що включає підготовку кваліфікованих інструкторів, безпечні умови для заняття спортом та сучасні технології для моніторингу природного середовища[18].

Іншими перспективними напрямками є розвиток спортивного туризму на основі інтеркультурного обміну та співпраці з міжнародними організаціями, що дозволяє підвищити престиж країни на світовій арені та залучити туристів з різних куточків світу[20]. Окрім цього, популяризація спортивного туризму може значно сприяти збереженню природних ресурсів, оскільки така діяльність сприяє розвитку екологічно чистих та сталих туристичних напрямків, що відповідають сучасним вимогам охорони довкілля[20].

Зважаючи на ці фактори, перспективи розвитку спортивного туризму в Україні є тісно пов'язаними з розвитком інфраструктури, освіти, екологічних та соціальних аспектів, а також із забезпеченням стабільної політичної ситуації в країні[28](табл.2.3).

Таблиця 2.3

Перспективи розвитку спортивного туризму в Україні

Напрямок розвитку	Опис
Інфраструктура для спортивного туризму	Створення та покращення інфраструктури, включаючи будівництво гірськолижних курортів, розвиток транспортної доступності, безпеку та екологічність спортивних заходів.

Залучення інвестицій	Інвестиції в розвиток спортивного туризму, створення спеціалізованих баз та маршрутів для активного відпочинку та тренувань.
Розвиток внутрішнього туризму	Пропозиція різноманітних спортивних активностей на території України, що може привернути туристів, зокрема з Європи та Скандинавії.
Кваліфікація кадрів та обслуговування	Підготовка кваліфікованих інструкторів, забезпечення високої якості обслуговування, безпечних умов для занять спортом та використання сучасних технологій.
Інтеркультурний обмін	Співпраця з міжнародними організаціями та залучення туристів з різних країн для популяризації спортивного туризму та підвищення престижу України на міжнародній арені.
Екологічна сталість	Розвиток екологічно чистих та сталих напрямків туризму, що відповідають вимогам охорони довкілля.
Економічний ефект	Створення робочих місць, сприяння економічному зростанню та розвитку національної туристичної індустрії.

Складено автором на основі [14,33].

Успішна реалізація цих ініціатив відкриває перед Україною нові можливості для економічного зростання, створення робочих місць, покращення міжнародного іміджу та забезпечення сталого розвитку національної туристичної індустрії[33].

Розвиток спортивного туризму в Україні потребує системного підходу. На першому етапі необхідно:

- провести детальну інвентаризацію всіх природних об'єктів
- розробити чіткі стандарти безпеки
- створити мережу навчальних центрів
- залучити інвестиції в інфраструктуру

Важливо розуміти, що кожен регіон має свою унікальну спеціалізацію. Карпати ідеальні для гірських видів спорту, Поділля – для спелеотуризму, південь – для водних пригод[29]. Саме такий диференційований підхід дозволить створити справжню туристичну мозаїку, де кожен знайде щось за своїм смаком.

Оскільки частина території України залишається під постійною загрозою через воєнні дії, основні інвестиції у туристичну інфраструктуру мають бути спрямовані на умовно безпечні регіони, зокрема Карпати, частину

Поділля, Прикарпаття, Волинь, Чернівецьку та Закарпатську області. Саме тут можна розвивати:

- туристичні маршрути для пішого, велосипедного, гірського туризму;
- будівництво кемпінгів, притулків, точок надання першої допомоги;
- розвиток інклюзивного туризму для осіб з обмеженими можливостями.

Наприклад, у Чернівецькій області вже реалізуються проекти із створення сучасних кемпінгів поблизу річок та гір, а в Івано-Франківській області активно розвивається мережа веломаршрутів [30].

Авторський маршрут спортивного туризму: похід на гору Хом'як

Як приклад розвитку спортивного туризму ми пропонуємо авторський маршрут сходження на гору Хом'як, що знаходиться в Івано-Франківській області поблизу села Поляниця. Це ідеальний маршрут для одноденного походу або дводенного активного туру з ночівлею. Він особливо підійде людям, які люблять активний відпочинок на природі, шукають емоційне перезавантаження та бажають покращити фізичну форму. Найкраще його проходити організованою групою з 6–10 осіб під супроводом досвідченого інструктора.

Починається маршрут біля туристичної бази в с. Поляниця, звідки починається підйом у лісисту частину Карпат. Опис маршруту за точками:

1. Точка 1 – Старт (туристична база): тут проводиться інструктаж з техніки безпеки, роздаються карти маршруту. Є можливість запитися водою та перевірити спорядження.
2. Точка 2 – Бесідка з джерелом: перший привал, де учасники мають змогу відпочити, наповнити пляшки чистою джерельною водою та зробити фото. Перерва – 15–20 хвилин.
3. Точка 3 – Наступна бесідка: місце для короткої зупинки, навколо – густий ялиновий ліс. Перерва займає 3 хвилини.
4. Точка 4 – Кінець серпантину: маршрут проходить крізь красиві гірські стежки, відкривається частковий краєвид на долину. Час переходу – 30 хвилин.

5. Точка 5 – Підніжжя Хом'яка: тут група може перепочити, зробити групове фото, підготуватись до більш крутого підйому. Є місце для легкого перекусу. Дорога до цього пункту займає близько 35 хвилин.
6. Точка 6 – Джерело: останній водозабір перед підйомом. Рекомендується поповнити запаси води.
7. Точка 7 – Полонина Хом'яків: простора галявина з місцем для наметів. Тут можна організувати ночівлю, вогнище та ранкову зарядку.
8. Точка 8 – Вершина Хом'яка: найвища точка маршруту. Звідси відкривається чудовий краєвид на Чорногору, Говерлу, Петрос і долину Буковелю.

Існує два варіанти підйому на вершину:

Маршрут 1 (через ялинник): більш популярний і фізично складніший, зате краєвиди відкриваються ближче до вершини. Час підйому – 45–55 хвилин.

Маршрут 2 (через полонину): менш навантажений, але з технічно складними ділянками. Час підйому – 30–35 хвилин. Зате мальовничі пейзажі супроводжують уже з середини маршруту.

Оптимальним є варіант, коли група підіймається одним маршрутом, а спускається іншим. Це дозволяє побачити більше, зробити різноманітні фото та оцінити красу Карпат з різних ракурсів. Обидва варіанти безпечні за умови дотримання правил та наявності досвідченого гіда.

Маршрут структурований за чітко визначеними точками з функціональними зупинками для відпочинку, гідратації, орієнтації на місцевості та психологічного розвантаження. Таке планування сприяє гармонійному поєднанню фізичної активності з природним ритмом людини, уникаючи перенапруження. Поступовий підйом через ялинові ліси та альпійські ландшафти супроводжується зростанням візуального контакту з природою, що має доведений позитивний вплив на ментальний стан туристів. Особливо важливою ця властивість маршруту є в контексті реабілітації осіб, які зазнали психологічного виснаження через воєнні дії[19].

Наявність двох альтернативних варіантів підйому на вершину – через ялинник та через полонину – дозволяє адаптувати маршрут до рівня фізичної підготовки та індивідуальних потреб учасників, що підвищує інклюзивність заходу(рис.2.9). Це відкриває можливості для інтеграції маршруту в програми соціальної підтримки, психологічної реабілітації ветеранів, осіб з посттравматичними розладами, а також у межах молодіжного та сімейного туризму.

Такий маршрут не лише активізує фізичну активність, а й сприяє ментальному розвантаженню, відновленню психологічного стану, особливо для людей, які постраждали від стресів, пов'язаних із війною. Він може бути адаптований для учасників з різним рівнем фізичної підготовки.

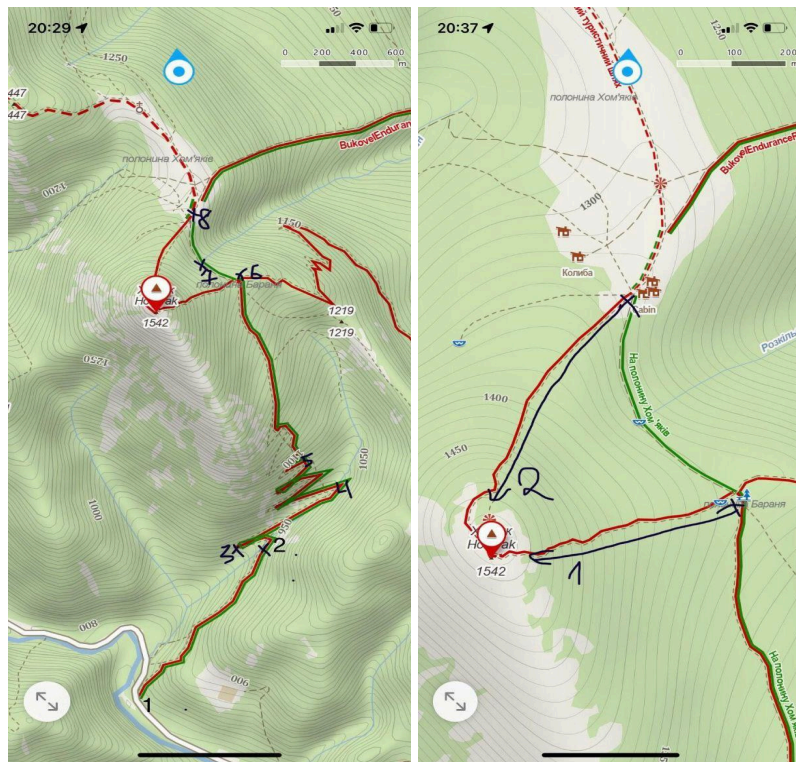

Рис.2.9. Загальний вигляд маршруту на гору Хом'як та альтернативний варіант підйому на Хом'як.

Орієнтовна калькуляція одnodенного та дводенного пішого походу на гору Хом'як (група з 8 осіб) (табл.2.4)

Таблиця 2.4

Калькуляція маршруту

№ з/п	Стаття витрат	1 день, грн/особа	1 день, грн (на 8 осіб)	2 дні, грн/особа	2 дні, грн (на 8 осіб)
1	Харчування	300	2400	500	4000
2	Трансфер (до/від Поляниці)	350	2800	350	2800
3	Робота інструктора	250	2000	400	3200
4	Прокат спорядження	500	4000	800	6400
5	Страховання туристів	50	400	75	600
6	Реєстрація маршруту / вхід у зону	50	400	50	400
7	Непередбачувані витрати	100	600	200	800
	Разом	1 600	12600	2375	18 200

Складено автором на основі актуальних цін 2025 року

Запропонований авторський маршрут вирізняється оптимальним поєднанням доступності, пейзажної естетики та помірного фізичного навантаження, що робить його універсальним для широкого кола учасників – від новачків до досвідчених туристів. Географічне розташування гори Хом'як, поблизу одного з найрозвиненіших туристичних центрів України – села Поляниця, забезпечує зручну логістику та інтеграцію з уже наявною туристичною інфраструктурою. Початковий етап маршруту – інструктаж, перевірка спорядження та розподіл ресурсів – відповідає стандартам організованого спортивного туризму, що знижує ризики та забезпечує безпечне проходження маршруту[32].

Крім того, маршрут має виразний терапевтичний потенціал. Контакт з природними ландшафтами Карпат, зокрема зі змінною вертикальною зональністю (від низькогірних лісів до субальпійських полонин), чинить позитивний вплив на психоемоційний стан людини. Такий тип маршруту може бути ефективно застосований у програмах психологічного відновлення для осіб, які зазнали хронічного стресу або перебувають у стані емоційного вигорання. Перебування на відкритих ландшафтах, чергування фізичної активності з відпочинком і створення умов для неформального соціального спілкування в групі є складовими природно-індукованої терапії.

Таким чином, збережено баланс між організованим туризмом і природною, майже дикою естетикою ландшафту, що особливо цінується у сучасній туристичній парадигмі – орієнтованій на досвід, емоції та екологічну усвідомленість.

Значущість маршруту полягає також у його потенціалі як еталонного зразка локального туристичного продукту, здатного забезпечити економічну вигоду для регіону при одночасному збереженні екологічної рівноваги.

Узагальнюючи, маршрут на гору Хом'як є не лише фізично доступним та візуально привабливим туристичним продуктом, але й має потенціал стати платформою для комплексного розвитку спортивного туризму – як засобу оздоровлення, соціальної інтеграції та регіонального розвитку в посткризовій Україні.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження теми «Проблеми та перспективи розвитку спортивного туризму в Україні» було виявлено, що спортивний туризм є не лише формою активного відпочинку, а й важливою складовою сучасної туристичної галузі, яка здатна впливати на фізичний, культурний, економічний і навіть психологічний стан суспільства. Особливої актуальності ця тема набуває в умовах воєнного та післявоєнного періоду, коли нація потребує внутрішньої консолідації, психологічного розвантаження, зміцнення здоров'я та пошуку нових точок економічного зростання.

1. Перший розділ роботи було присвячено теоретичному осмисленню спортивного туризму як феномену, що об'єднує риси фізичної активності, пригодницьких мандрівок та соціального залучення. Було встановлено, що поняття «спортивний туризм» має широкий зміст: з одного боку, це участь у подорожах з елементами змагання чи екстремальності, а з іншого — це форма змістовного дозвілля, що не завжди передбачає високий рівень фізичної підготовки, але обов'язково включає активну взаємодію з природним середовищем. У роботі було описано основні види спортивного туризму — пішохідний, гірський, водний, вело-, лижний, спелеотуризм, а також їхню роль як для фізичного загартування людини, так і для розвитку туристичної інфраструктури.

2. Також було проведено огляд закордонного досвіду розвитку спортивного туризму на прикладі Скандинавських країн. На основі аналізу зроблено висновок, що ключовими чинниками успішного розвитку спортивного туризму є системна державна підтримка, доступність інфраструктури, прозорість правил, підготовка кадрів та активна просвітницька діяльність. Україна має подібний природний і культурний ресурсний потенціал, однак реалізація цього потенціалу стримується низкою проблем, а саме інфраструктурною занедбаністю, недостатнім

фінансуванням, відсутністю належного законодавчого регулювання та низьким рівнем популяризації активного туризму серед населення.

3. Другий розділ роботи було присвячено аналізу реального стану розвитку спортивного туризму в Україні на сьогодні. Проведене дослідження показало, що попри складну ситуацію в країні, популярність активного туризму поступово відновлюється та навіть зростає в безпечних регіонах. Зростає кількість внутрішніх туристів, які віддають перевагу пішим походам, велотуризму, водним сплавам та зимовим видам відпочинку. Особливу роль відіграють Карпати — як центр гірського туризму. Значний потенціал мають також напрямки велотуризму на Поділлі та спелеотуризму на Тернопільщині.

4. Незважаючи на позитивні тенденції розвитку західного регіону, робота окреслила низку серйозних проблем, які стримують повноцінний розвиток спортивного туризму в Україні, серед них: недостатній рівень безпеки туристичних маршрутів, нестача кваліфікованих провідників, відсутність єдиної системи сертифікації, слабка інтеграція активного туризму в освітні програми, а також недосконала координація між державними структурами, місцевими громадами та бізнесом.

5. Водночас, перспективи розвитку цього напрямку є надзвичайно широкими. Спортивний туризм може стати інструментом відновлення територій, залучення інвестицій, активізації місцевого підприємництва, реабілітації ветеранів війни та інтеграції молоді у суспільно корисні ініціативи. Особливої важливості набуває розвиток регіонального туризму - не як одиничних проєктів, а як системної мережі, орієнтованої на потреби людей і гармонійний розвиток територій.

6. Особливість запропонованого маршруту сходження на гору Хом'як полягає в його багатовимірності, яка охоплює фізичні, психоемоційні, соціокультурні та ландшафтно-екологічні аспекти туристичного досвіду. У контексті спортивного туризму він репрезентує модель інтеграції доступності, помірною фізичного навантаження та природно-рекреаційної

естетики, що робить його придатним як для масового активного туризму, так і для спеціалізованих програм оздоровлення та реабілітації.

Маршрут сконструйований таким чином, що дозволяє органічно поєднати елементи класичного трекінгу з компонентами адаптивного туризму. Завдяки помірній складності підйому, наявності проміжних зупинок для відпочинку й можливості вибору альтернативних шляхів до вершини (через ялинник або через полонину), маршрут забезпечує високий рівень варіативності фізичних навантажень. Це створює умови для його гнучкої адаптації до індивідуальних потреб туристів різного віку, рівня підготовки чи навіть психофізичних обмежень.

7. З огляду на проведені дослідження можна дійти висновку, що спортивний туризм в Україні сьогодні перебуває на етапі поступового становлення та модернізації. Його майбутнє залежить від здатності держави, громади та бізнесу спільно працювати над створенням доступного, безпечного, якісного та різноманітного туристичного продукту. В умовах євроінтеграції України особливо важливо впроваджувати європейські стандарти безпеки, екологічності та інклюзивності у сфері активного туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про туризм" від 15.09.1995 № 324/95-ВР (в редакції від 01.01.2023) // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 31. С. 241.
2. Аналітичне дослідження втрат туристичної індустрії від війни в Україні // Національна туристична організація України. – Київ. : 2023. - С.66
3. Бабарицька В.К., Малиновська О.Ю. (2019). Менеджмент туризму. Туроперейтинг. К.: Альтерпрес, 2019. 167 с.
4. Безручко Л., Кондратюк Д. Сучасний стан спортивного туризму у країнах Скандинавії // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. – С. 125–128.
5. Гаврилюк С., Мелесик С., Воробйова Н. Проблеми стратегічного розвитку туристичних дестинацій в умовах воєнного часу // Вчені записки Університету "КРОК". – 2024. – № 2(74). – С. 116–124.
6. Глушко В. Просування туристичних послуг. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право, 2018. №1. С. 86-96.
7. Грабовський Ю.А., Скалій О.В., Скалій Т.В. Спортивний туризм: Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга Богдан. 2009. 304 с.
8. Гуменюк В.І. – Київ. : Центр учбової літератури, 2019. – 8 с. Сучасні тенденції міжнародного туризму та їх вплив на розвиток курортно-рекреаційної сфери. – Миколаїв : Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку туризму».Збірник тез доповідей (I частина), 2015. – 48-51 с.
9. Державне агентство розвитку туризму України. Аналітичний звіт про стан туристичної галузі за 2023 рік. – URL: <https://www.tourism.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
10. Імас Є. Розвиток спортивної інфраструктури як чинник залучення різних груп населення до оздоровчо-рекреаційної рухової активності. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2022. № 4. С. 27-30.

11. Кіт М. О. Особливості діяльності туристичних підприємств України в умовах війни // Держава, регіони, підприємництво: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. – Київ : Університет "КРОК", 2024. – С. 97–102.
12. Кільницький О., Грабовський Ю. Організаційно-правові особливості спортивного туризму та мультиспорту. Проблеми активізації рекреаційнооздоровчої діяльності населення: матеріали X Всеукраїнської наук. – практ. конф. з між нар. участю. Львів, 2019. С. 50-55.
13. Колесніков: у період Євро-2012 Україну відвідали 1,8 млн туристів //Корреспондент.net.–URL:
<https://ua.korrespondent.net/business/economics/1367673-kolesnikov-u-period-evro-2012-ukrayinu-vidvidali-18-mln-turistiv> (дата звернення: 10.04.2025).
14. Коллегаєв М. Ресурсні аспекти розвитку спортивного туризму в Україні у післявоєнний період // Вісник КНУ імені Т. Шевченка. Географія. – 2023. – Вип. 1/2 (86/87). – С. 42–47.
15. Корнієнко О.М., Булатов С.В. Активний туризм: навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Запоріжжя : НУ "Запорізька політехніка", 2022. – 192 с.
16. Колотуха О. В. Спортивний туризм в загальній структурі туризму: підходи до систематизації / О. В. Колотуха, А. Л. Шипко // Географія та туризм. - 2014. - Вип. 30. - С. 20-38. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2014_30_4.
17. Ковешніков В. С. Спортивний туризм: стан та перспективи розвитку / В. С. Ковешніков, К. А. Драмарецька // Географія та туризм. - 2018. - Вип. 46. - С. 19-29. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2018_46_4.
18. Козіброда Л. Спортивний туризм як фактор розвитку професійної компетенції // Альтернативний туризм : матеріали III Всеукр. конф. – Львів : ЛДУФК, 2024. – С. 270–273.
19. Кравцова С. В. Туризм як спосіб психологічної реабілітації під час військового стану // Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності: глобальні виклики : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м.

Харків, 15 квіт. 2024 р.). – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. – С. 357–359.

20. Кучер П., Тимошенко Л. Шляхи розвитку спортивного туризму в Україні // Альтернативний туризм : зб. матеріалів II наук.-практ. семінару. – Львів : ЛДУФК, 2023. – С. 195–197.

21. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.

22. Мелько Л.Ф. Самостійний туризм в Україні під час війни / Л.Ф. Мелько, Г.Ш. Уварова, О.С. Ковальчук // Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: матеріали VI Міжнародної наукової конференції (5-6 грудня 2024 р., м. Київ).- Київ: Університет "КРОК", 2024.

<https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2024/paper/view/2571>

23. Міхо О. І., Левківська Г. М. Розробка авторського туру по Київській області // Держава, регіони, підприємництво. – Київ : Університет "КРОК", 2024. – С. 41–45.

24. Міхо О. І. Безбар'єрність у туризмі як складова професійної підготовки фахівців // Держава, регіони, підприємництво. – Київ : Університет "КРОК", 2024. – С. 58–62.

25. Новікова М. М. Внутрішній туризм як складова стійкого розвитку регіонів України // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2022. – № 1(26). – С. 33–39.

26. Писарева І. В., Григоренко А.Ю. Дослідження сучасного стану та перспектив розвитку спортивного туризму в Україні // Економіка та суспільство. – 2021. – Вип. 33. – С. 108–112.

27. Стрижак О.О., Алдошина М.В. Особливості діяльності туристичних підприємств України // International Scientific Conference "Digital and Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies": Conference Proceedings, January 25th, 2019. Kielce, Poland: Baltija Publishing. – 119-121 pp.

28. Слатвінська Л.А., Збиранник О.М., Мацак Н.І. Оцінка сучасного стану та визначення перспектив розвитку підприємництва у галузі туризму в Україні з урахуванням наслідків воєнного стану // Економіка та суспільство. – 2024. – Вип. 59. – С. 45–53.
29. Сокол Т. Г., Кузьменко Н. Г. Туризм в Україні в часи війни – втрати та шляхи адаптації // Держава, регіони, підприємництво. – Київ : Університет "КРОК", 2024. – С. 117–123.
30. Сокол Т.Г. Ресурсний потенціал Івано-Франківського регіону для розвитку туризму як потенційного об'єкту спадщини ЮНЕСКО / Т. Г. Сокол, Д. С. Дашкевич // Спадщина ЮНЕСКО та туризм: тези доповідей II науково-практичної конференції для студентів та молоді (21 листопада 2022 р., м. Київ). - Київ: Університет "КРОК", 2022. - <https://conf.krok.edu.ua/UNESCO/UNESCO2022/paper/view/1406>
31. Удовиченко А. Можливості розвитку туристичних дестинацій у післявоєнний період // Туристичний бізнес: світові та українські реалії. – 2023. – № 4. – С. 73–79.
32. Федерація спортивного туризму України. Методичні рекомендації щодо організації та проведення спортивних туристських походів / Затверджено президією ФСТУ. – Київ, 2019. – 48 с.
33. Яковенко Т. А. Соціально-економічний ефект розвитку спортивного туризму в Україні // Економіка і організація управління. – 2022. – № 2(38). – С. 30–35.
34. Ture.ua. Відновлення ветеранів через туризм // Ture.ua. – URL: <https://ture.ua/recovery-veterans/> (дата звернення: 01.05.2025).
35. Mozolev O., Hutsal L., Shorobura I., Dolynska O., Stoliar V. Basic Preparation of a Tourist for Sports and Fitness Hike // International Journal of Applied Exercise Physiology. – 2020. – Vol. 9(12). – P. 99–106. – URL: <https://ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/940> (дата звернення: 04.04.2025).
36. VisitDenmark. Official tourism website of Denmark. – URL: <https://www.visitdenmark.com/> (дата звернення: 10.04.2025).

37. Lillehammer 2021: About the Event // International Paralympic Committee. – URL: <https://www.paralympic.org/lillehammer-2021/about> (дата звернення: 06.04.2025).
38. Winter European Youth Olympic Festival Vuokatti 2022: About the Event // Sports Europe. – URL: <https://sporteurope.org/wintereyof-vuokatti2022/> (дата звернення: 10.04.2025).
39. Technavio. Sports Tourism Market Industry Analysis // Technavio Newsroom. – 2024. – URL: <https://newsroom.technavio.org/sports-tourism-market-industry-analysis> (дата звернення: 10.04.2025).
40. Nordic Statistics. Nordic tourism recovery after the pandemic. – URL: <https://www.nordicstatistics.org/news/nordic-tourism-recovery-after-the-pandemic> (дата звернення: 10.04.2025).
41. Open4Business. War has reduced inbound tourism by 85%, losses will exceed \$1 bln in 2024 – UHRA. – URL: <https://open4business.com.ua/en/war-has-reduced-inbound-tourism-by-85-losses-will-exceed-1-bln-in-2024-uhra/> (дата звернення: 12.04.2025).
42. Sports tourism market. – Global Market Insights. – URL: <https://www.gminsights.com/ru/industry-analysis/sports-tourism-market> (дата звернення: 11.05.2025).